

ŠTO JE PRETHODILO NEUSPJEHU HDZ-a NA IZBORIMA 2000.: REZULTATI ISTRAŽIVANJA JAVNOGA MNIJENJA U RAZDOBLJU OD 1991. DO 1999. GODINE

Vesna LAMZA POSAVEC
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 32.019.5(497.5)"1991/1999":329
(497.5)HDZ
329(497.5)HDZ"199"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1. 7. 2000.

U radu su prikazane glavne odrednice odnosa javnosti spram Hrvatske demokratske zajednice u razdoblju od 1991. do 1999. godine, zabilježene longitudinalnim istraživanjem Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar u Zagrebu, te temeljem toga naznačeni neki od mogućih razloga gubitka većinske glasačke podrške stranci na izborima za Zastupnički dom Sabora 2000. godine. Rezultati provedene analize sugeriraju da su glavni razlozi znatno oslabljene glasačke pozicije HDZ-a u odnosu prema prijašnjim izborima: (1) smanjenje temeljne podrške stranci, kao posljedice gubitka njezinoga moralnog kredibiliteta i neispunjenih očekivanja javnosti glede gospodarskog prosperiteta zemlje i podizanja životnog standarda; (2) izostanak "velikog" društvenog događaja koji bi, osim stvarne važnosti za Hrvatsku i život njezinoga stanovništva, imao i veliko nacionalno-simboličko značenje. Mogući su dodatni razlozi (koji su, vjerojatno, samo u manjoj mjeri utjecali na izborne rezultate) određeno osipanje glasačkoga tijela nakon smrti dr. Tuđmana te nov način artikuliranja političke alternative, kao posljedice izbornoga koaliranja tada najznačajnijih oporbenih stranaka.

Requests for reprints should be sent to Vesna Lamza Posavec, Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Marulićev trg 19/1, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: vesna.lamza@ipdi.hr

UVODNE NAPOMENE

Znanstvena analiza izbornog ponašanja u velikom je dijelu usmjerena na objašnjenje glavnih determinanata glasačkog opredjeljenja, bilo da je riječ o proučavanju mogućih individualnih razloga i motiva, bilo pak o nekim općenitijim izbornim i šire-društvenim okolnostima koje bi mogle izravnije utjecati na izborne rezultate. Bez obzira na to provode li se pretežno na mikro ili makro razini, takve se analize u pravilu zanimaju za izdvajanje onih čimbenika izbornoga ponašanja koji bitno pridonose objašnjenju konkretnih izbornih rezultata, ali ujedno, s nekom sigurnošću, mogu biti i značajnim prediktorom glasačkog odlučivanja u nekoj budućoj izbornoj situaciji.

Iako se, u našim uvjetima, brojnost takvih analiza, kao ni njihova ukupna spoznajna širina, ne mogu ni približno mjeriti s onima iz zemalja duže demokratske tradicije, od naših prvih višestranačkih izbora 1990. godine do danas objavljeno je više respektabilnih znanstvenih uradaka u kojima se, s različitih analitičkih polazišta, nastojalo opisati dominantne odrednice izbornog ponašanja ili objasniti rezultate nekih dosadašnjih izbora. Osim znanstvenih studija i članaka neposredno usmjerenih na proučavanje određenih izbornih situacija (Grdešić i dr. 1991.; Rihtar, 1992.; Rimac, 1992.; Šiber i Welzel, 1997.; Vrcan i dr. 1995.; 1999.), u tom kontekstu valja svakako spomenuti i neke analize općih determinanata izbornoga ponašanja, više ili manje neovisnih o nekim konkretnim izbornim okolnostima (npr. Karajić, 1997.; Kasapović i dr. 1998.; Milas, 1992.; 1998.; Milas i Rihtar, 1997.; Milas i Rimac, 1994.; Šiber, 1993.; Zakošek, 1994.).

U odnosu prema spomenutim izbornim analizama, glavna je specifičnost ovoga rada u pokušaju objašnjenja glasačke odluke temeljem dugotrajnijih trendova hrvatskoga javnoga mnijenja, povezanih ponajprije s odnosom građana spram vodećih političkih stranaka, tada aktualne hrvatske vlasti i glavnih političkih institucija i aktera. Iako u nekim dijelovima ukazuje i na odnos birača spram ostalih vodećih političkih stranaka, analiza je pretežno usmjerena na objašnjenje neuspjeha Hrvatske demokratske zajednice koji je – nakon gotovo desetogodišnje kontinuirane političke i društvene dominantnosti i razmjerno stabilnih izbornih rezultata – ta stranka doživjela na izborima za Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora 2000. godine. Sadržajni okvir analize određen je ponajprije raspoloživom istraživačkom građom Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar, prikupljenom u ukupno četrnaest međusobno usporedivih istraživanja javnoga mnijenja,¹ provedenih u razdoblju od 1991. do 1999. godine.

U spoznajnom smislu, predočena analiza ima zasigurno nekih bitnih ograničenja. Budući da je riječ o *ex post facto* analizi, utemeljenoj na raspoloživim informacijama prikupljeni-

ma s nekim drugim istraživačkim povodima, njezini rezultati vjerojatno ne sadržavaju odgovore na sva važna ili analitički zanimljiva pitanja. Sa stajališta glavnih ciljeva analize, glavna spoznajna ograničenja raspoloživih pokazatelja javnoga mnijenja proizlaze ponajprije iz nedostatne učestalosti provedenih istraživanja i s time povezane nedostatne reprezentativnosti istraživačkih termina (koji bi na odgovarajući način pratili dinamiku općedruštvenih zbivanja i svih značajnijih pojedinačnih političkih poteza) te osobito iz pomanjkanja poslijeizbornih istraživanja, usmjerenih na ciljano ispitivanje izbornog ponašanja i motivacijske strukture izborne odluke. Uz to, u metodologijskom smislu, riječ je o deskripciji agregata,² pa se stoga predočena analiza u pretežnom dijelu nužno zadržava na uopćenoj razini, ne objašnjavajući statističke međudnose promatranih varijabli, kao ni moguće specifične razlike između pojedinih populacijskih kategorija.

Usprkos spomenutim ograničenjima, držimo da je rezultate provedene analize vrijedno objaviti zbog najmanje dva razloga. Prvo, oni pružaju sustavan uvid u dugoročniju dinamiku političkog javnoga mnijenja koji u mnogome objašnjava ishode dosadašnjih državnih izbora, a sadržavaju i neke bitne informacije o dominantnom vrijednosnom i evaluacijskom sustavu glasačkoga tijela koji bi mogao imati određenu važnost i u nekim budućim izbornim situacijama. I drugo, predočeni su rezultati razmjerno bogata empirijska osnova za vrednovanje jedne etape hrvatskoga političkog života, pa stoga i mogući poticaj za složenije politološke, sociološke ili socio-psihološke analize kojima bi ih se pokušalo objasniti i u kontekstu nekih temeljnih političkih i društvenih uvjetovanosti.

CILJ I UPORIŠTA ANALIZE

Glavni je cilj analize ukazati na bitne odrednice odnosa javnosti spram Hrvatske demokratske zajednice u razdoblju obnašanja državne vlasti te, temeljem toga, naznačiti neke od mogućih razloga značajnog gubitka glasačke potpore na izborima za Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora u siječnju 2000. godine. Analiza se temelji na istraživačkoj građi Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar, prikupljenoj u sklopu longitudinalnog istraživanja hrvatskog javnog mnijenja u razdoblju od studenoga 1991. do studenoga 1999. godine. Sva analizirana istraživanja provedena su metodom terenske ankete na probabilistički biranim, višestapno stratificiranim uzorcima punoljetnoga stanovništva Hrvatske. Teritorijalna stratifikacija uzorka temeljila se na podjeli Hrvatske u regije izdvojene faktorskom i klaster analizom relevantnih demografskih pokazatelja iz popisa stanovništva 1971., 1981. i 1991. godine (Rimac i sur., 1992.), a nakon 1993. godine i na administrativnoj podjeli Republike na županije. Izbor jedinica uzorka (na-

selja) unutar svake regije (županije) proveden je metodom jednostavnoga slučajnog izbora bez povrata, pri čemu je svaka jedinica imala vjerojatnost izbora proporcionalnu broju stanovnika s kojim sudjeluje u nadređenoj stratifikacijskoj jedinici uzorka. Adrese domaćinstava u kojima je provedeno anketiranje izdvojene su slučajnim sustavnim izborom s popisa adresa u pojedinom odabranom naselju (u naseljima s nedostatnim podacima prema postupku biranja zonskoga uzorka), a odabir ispitanika unutar kućanstava prema metodi Troldehla i Cartera (Troldehl i Carter, 1969.).

Podaci o terminima provedbe istraživanja te veličini, standardnoj grešci i teritorijalnoj disperziranosti uzoraka prikazani su u tablici A.

● TABLICA A
Podaci o glavnoj temi i uzorcima analiziranih istraživanjima

Red. broj	Glavna tema istraživanja	Termin provedbe	Veličina uzorka	Broj obuhvaćenih naselja	Stand. greška uzorka u % ($p < 0,05$)
1.	Ratni sukobi u Hrvatskoj	22. studenoga do 4. prosinca 1991.	1035	18 općina, 54 MZ	3,1
2.	Mirovna akcija UN	21. do 31. svibnja 1992.	2366	33 općine, 108 MZ	2,0
3.	Zastupnički i predsjednički izbori '92.	10. do 17. srpnja 1992.	2146	80	2,2
4.	Zastupnički i predsjednički izbori '92.	18. do 22. srpnja 1992.	2149	79	2,2
5.	Zastupnički i predsjednički izbori '92.	24. do 28. srpnja 1992.	2264	79	2,1
6.	Županijski i lokalni izbori '93.	11. do 20. siječnja 1993.	3484	95	1,7
7.	Stavovi o vlasti, strankama, akterima	28. svibnja do 9. lipnja 1993.	2427	78	2,0
8.	Stavovi o vlasti, strankama, akterima	7. do 19. prosinca 1994.	2599	101	1,9
9.	Vojno-redarstvena akcija <i>Oluja</i>	21. kolovoza do 5. rujna 1995.	2471	96	2,0
10.	Stavovi o vlasti, strankama, akterima	1. do 22. listopada 1996.	3441	149	1,7
11.	Predsjednički izbori '97.	16. do 26. svibnja 1997. 6. do 8. lipnja 1997.	1510 1503	90 90	2,5 2,5
12.	Odnos prema vlasti, strankama, akterima	20. do 28. veljače 1998.	1550	85	2,5
13.	Odnos prema vlasti, strankama, akterima	9. do 21. listopada 1998.	3474	135	1,7
14.	Zastupnički izbori 2000.	10. do 23. studenoga 1999.	4006	192	1,5

Usprkos razlikama u veličini i teritorijalnoj disperziranosti uzoraka pojedinih istraživanja, zbog probabilističkog načina njihova izbora i ujednačenosti realizirane sociodemografske strukture,³ rezultati provedenih istraživanja međusobno su usporedivi.

Osim pitanja koja su se izravno odnosila na glavnu temu pojedinog istraživanja, svako je od tih istraživanja sadržavalo i blokove jednako formuliranih pitanja o stranačkim preferencijama te općim stavovima prema vlasti i vodećim političkim akterima, a povremeno su ponavljana i neka druga pitanja o odnosu javnosti spram aktualnog političkog i društvenog trenutka (procijenjene karakteristike istaknutijih političkih stranaka, odnos spram vodećih društvenih institucija, percepcija glavnih društvenih problema, opće raspoloženje stanovništva i sl.). Zahvaljujući tome, kao i međusobno usporedivim uzorcima, prikupljena istraživačka građa dopušta dinamičku analizu rezultata koja ukazuje na odgovarajuće promjene javnoga mnijenja u pojedinim razdobljima istraživanja.

REZULTATI

Osnovni pokazatelji odnosa javnosti prema Hrvatskoj demokratskoj zajednici

Dinamička analiza glasačke pozicije HDZ-a i ostalih istaknutijih stranaka

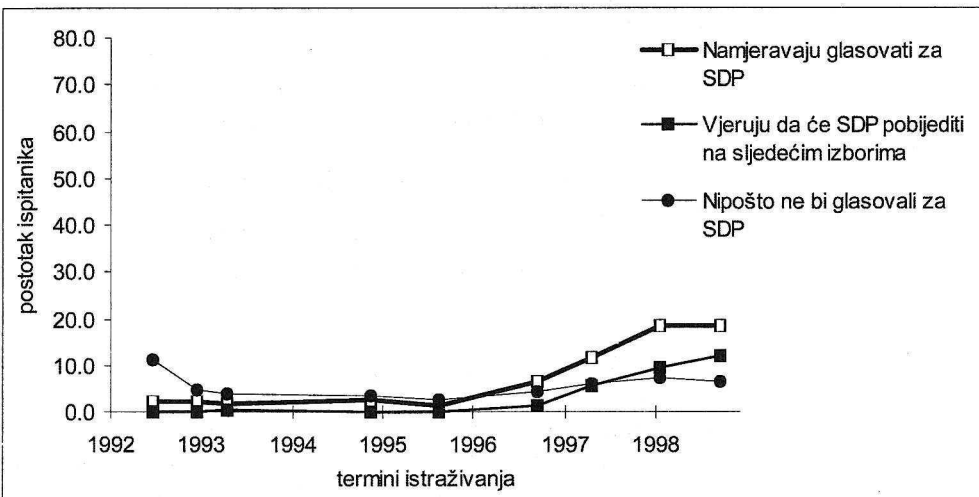
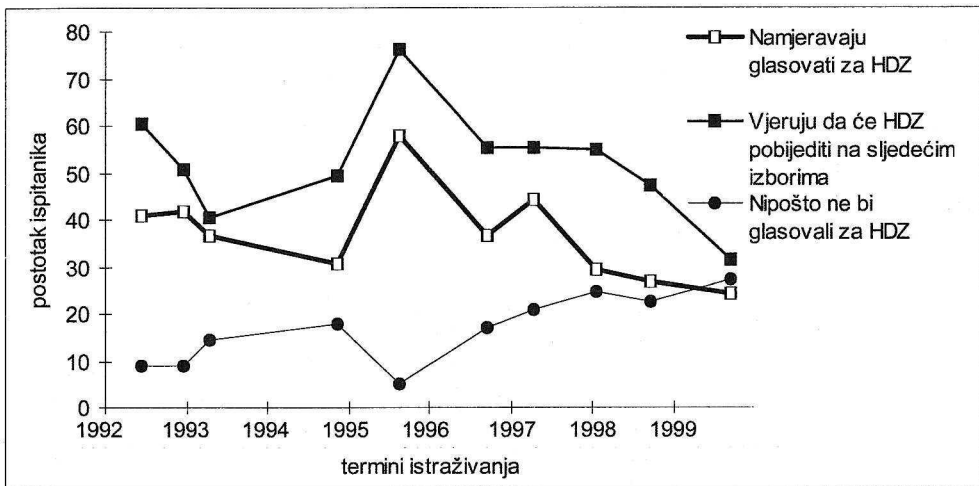
Radi izdvajanja potencijalno važnih čimbenika izbornog neuspjeha Hrvatske demokratske zajednice u siječnju 2000. godine potrebno se najprije osvrnuti na istraživanjima zabilježene rezultate o glasačkoj podršci vodećim političkim strankama⁴ u razdobljima analiziranih istraživanja.⁵ Zbog potpunijeg uvida u ukupno glasačko raspoloženje spram pojedine stranke, osim podataka o proporcijama potencijalnih glasača (koji bi, sukladno vlastitim izjavama, u trenutku provođenja istraživanja glasovali za neku stranku), u analizu su uključeni i podaci o proporcijama njezinih izravnih oponentata (koji za nju ne bi nipošto glasovali) kao i o zastupljenosti anketiranih građana koji su, u pojedinim razdobljima istraživanja, predviđali njezinu moguću izbornu pobjedu. (Slike 1. do 4.)

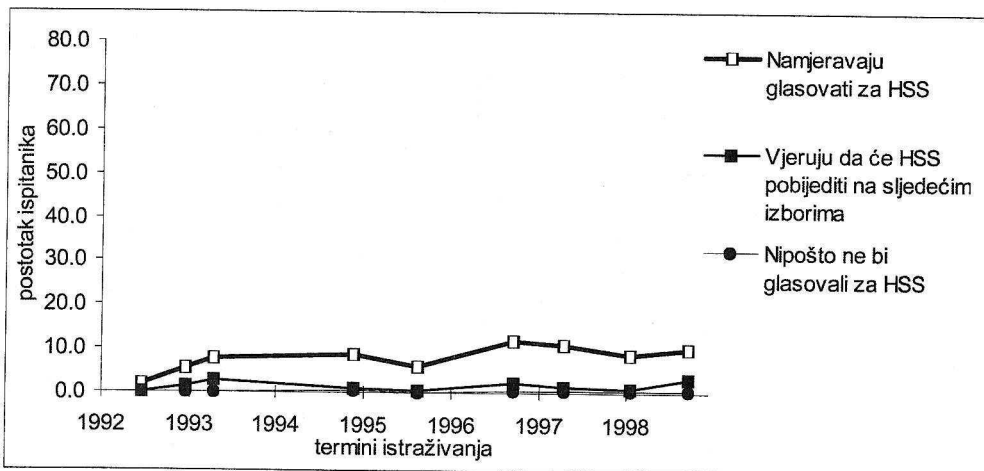
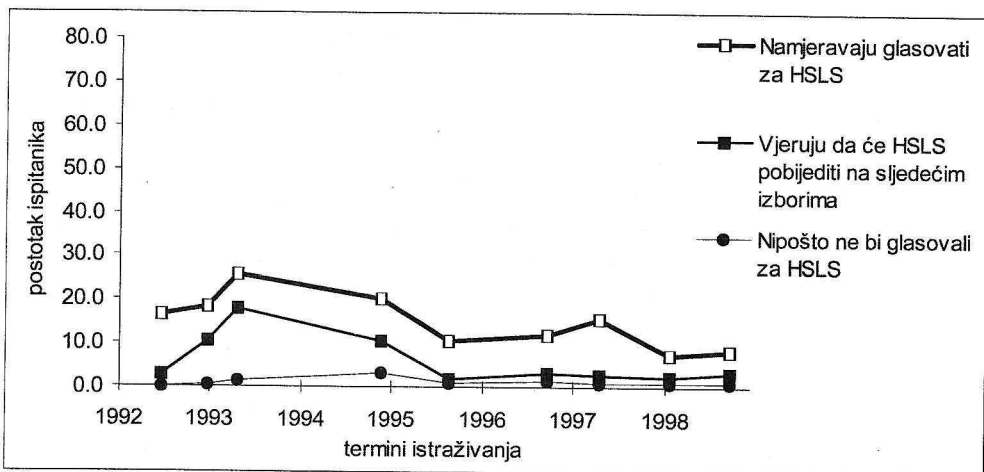
Kad je o HDZ-u riječ, raspoloživi podaci ponajprije pokazuju da je, u razdoblju od svibnja 1992. do studenoga 1999., raspoloženje javnosti spram te stranke bilo prilično promjenjivo, i u pogledu izravne glasačke potpore i javne percepcije njezine izborne snage, i u pogledu izraženog animoziteta spram mogućnosti opredjeljenja za tu stranku. Razmjerno najbolja pozicija HDZ-a zabilježena je istraživanjima u srpnju 1992., siječnju 1993., lipnju 1997. te osobito u kolovozu/rujnu 1995. godine, značajno slabija u svibnju 1993. i prosincu 1994.,

a najslabija u veljači i listopadu 1998. te u studenome 1999. godine. Iako je, sukladno raspoloživim podacima, Hrvatska demokratska zajednica proživljavala određenu krizu glasačke podrške javnosti već od sredine 1993. sve do prve polovice 1995. godine, najizrazitiji i najdosljedniji pad naklonosti birača zabilježen je od početka 1998. do kraja 1999. godine. U tom, do izbora 2000. zasigurno najkriznijem razdoblju HDZ-a, koje je i kulminiralo izbornim porazom, potencijalno izborno tijelo stranke dosljedno se smanjivalo, javna percepcija njezine izborne snage dosljedno je slabila, a iskazani animozitet javnosti kontinuirano se povećavao. O razmjerima zabilježenog pada popularnosti stranke dodatno govori podatak prema kojemu je, krajem 1999. godine, proporcija izravnih opopenata HDZ-u čak i premašila proporciju njezinih potencijalnih birača.

● SLIKA 1
 Glasačko raspoloženje
 spram HDZ-a u razdoblju od srpnja 1992. do studenoga 1999. godine

●● SLIKA 2
 Glasačko raspoloženje
 spram SDP-a u razdoblju od srpnja 1992. do listopada 1998. godine

☉ SLIKA 3
Glasačko raspoloženje
spram HSLŠ-a u
razdoblju od srpnja
1992. do listopada
1998. godine

☉ SLIKA 4
Glasačko raspoloženje
spram HSS-a u
razdoblju od srpnja
1992. do listopada
1998. godine

Radi mogućeg objašnjenja izbornih rezultata 2000. godine podaci o zabilježenoj glasačkoj podršci HDZ-u dobivaju još veću težinu usporede li se s istovrsnim podacima za tada vodeće oporbene stranke HSLŠ, SDP i HSS.⁶ Pritom je osobito znakovita usporedba sa SDP-om, prema iskazanom odnosu javnosti zasigurno najizravnija suprotstavljenosti izbornoj mogućnosti HDZ-u. Prema sva tri analitička kriterija (izravna glasačka podrška, percipirana izborna snaga, iskazani animozitet), dugoročan odnos javnosti spram tih dviju stranaka gotovo je u potpuno suprotstavljenom odnosu. Sve do 1996. godine izravna glasačka podrška SDP-u stagnirala je u zoni razmjerno slabih izbornih mogućnosti,⁷ da bi potom, do kraja istraživanjem obuhvaćenog razdoblja,⁸ uočljivo i kontinuirano rasla. Na vrlo se sličan način mijenjao i udio glasača uvjerenih u izbornu pobjedu SDP-a, dok se istodobno proporcija izravnih oponenta stranci, koja je do 1996. godine premašivala proporciju potencijalnih glasača, u relativnom smislu dosljedno smanjivala.

Podaci o odnosu javnosti spram HSLS-a i HSS-a ponajprije pokazuju da se uz te stranke, za razliku od HDZ-a i SDP-a, ni u jednom razdoblju istraživanja nije vezivao značajniji javni animozitet, ali im je glasačka podrška bila prilično kolebljiva. Tako je, sudeći prema raspoloživim podacima, Hrvatska socijalnoliberalna stranka imala najviše glasača u tijeku 1993. godine, da bi približno iza tog razdoblja, uz neke oscilacije, njezina izborna snaga uglavnom dosljedno slabila. Popularnost Hrvatske seljačke stranke više se ili manje dosljedno povećavala sve do kraja 1996. godine,⁹ a nakon toga je počela bilježiti određeni pad. Sa stajališta glavnoga cilja analize pritom je najvažnije zapaziti da je, kako to sugeriraju istraživački rezultati, glasačka pozicija obiju stranaka imala razmjerno mali utjecaj na podršku HDZ-u, osim možda u tijeku i neposredno iza 1993. godine, kad je određeno smanjenje glasačke naklonosti HDZ-u bilo popraćeno istodobnim poboljšanjem izbornih izgleda HSLS-a i HSS-a.

Među ostalim pojedinostima, predočeni podaci sadržavaju barem dvije važne poruke koje značajno pridonose razumijevanju izbornih rezultata HDZ-a u siječnju 2000. godine. Prvo, tadašnji izborni poraz HDZ-a nipošto ne treba tumačiti samo promjenama javnoga mnijenja u razdoblju koje je neposredno prethodilo izborima, već ga treba promatrati ponajprije kao posljedicu dugotrajnog procesa slabljenja izborne pozicije stranke koji se kao trend zapaža još od sredine 1993. godine, a privremeno je zaustavljan i mijenjan pod utjecajem osobito značajnih i povoljno vrednovanih društvenih događanja tijekom 1995. i 1997. godine. I drugo, rezultati nedvosmisleno potvrđuju opravdanost uobičajene teorijske podjele na bazične i kontekstualne čimbenike oblikovanja javnoga mnijenja (npr. Campbell i sur., 1960.; Kinder, 1998.; Lamza Posavec, 1995.; Price, 1992.; Šiber, 1998.) koja se, u ovom slučaju, očituje u mogućem razlikovanju temeljne (osnovane na relativno trajnoj opredijeljenosti za vrijednosni sustav i programska načela stranke) i situacijske podrške HDZ-u (nastale pod utjecajem različitih, za javnost osobito važnih društvenih događanja). Po svemu sudeći, sve do 1998. godine HDZ je mogao računati na razmjerno čvrstu jezgru svojih trajnih poklonika od približno trećine ukupnoga biračkoga tijela kojemu se privremeno priklanjala i značajna proporcija pretežito situacijski motiviranih glasača. Prava kriza stranke započela je u trenutku osipanja njezinih dotad najvjernijih birača na koje je, među ostalim čimbenicima, zasigurno utjecao i izraziti gubitak povjerenja u neke njezine temeljne vrijednosti. Potpomognut izostankom neke nove situacijske motiviranosti glasača, taj je proces na kraju rezultirao razmjerno slabim izbornim rezultatom koji je HDZ ostvario na izborima 2000. godine.

Postojanje znatnijeg udjela glasača koji se samo u određenim okolnostima priklanjao HDZ-u najvjerojatnije objašnja-

va i razmjerno stabilnu poziciju stranke na svim prijašnjim izborima,¹⁰ ostvarenu i usprkos nedvosmislenim istraživačkim podacima o znatnijim kolebanjima javnoga mnijenja u pojedinim međuizbornim razdobljima. Naime, svim izborima održanima nakon 1990. godine, osim posljednjima s početka 2000., u razmjerno kratkom vremenskom razdoblju u pravilu su prethodili neki osobito važni i pozitivno vrednovani nacionalni događaji koji su značajno povećali izborne izgleda HDZ-a, a učinak kojih se, više ili manje izravno, prepoznaje i u rezultatima provedenih istraživanja. Među njima su zasigurno najznačajniji međunarodno priznanje Hrvatske i stjecanje državne samostalnosti početkom 1992. godine, oslobađanje dubrovačkog zaleđa i akcija Maslenica 1993. godine, vojno-redarstvene akcije *Bljesak* i *Oluja* 1995. godine te dovršenje procesa mirne reintegracije u prvoj polovici 1997. godine.¹¹ Realno je stoga pretpostaviti da je upravo izostanak sličnog "velikog" nacionalnog događaja, koji bi se percipirao kao pretežna zasluga HDZ-a, uz već spomenuto osipanje najvjernijih poklonika stranke, uvelike pridonio znatno slabijim rezultatima HDZ-a na izborima 2000. godine nego što je ih je ostvario na prije održanim izborima.

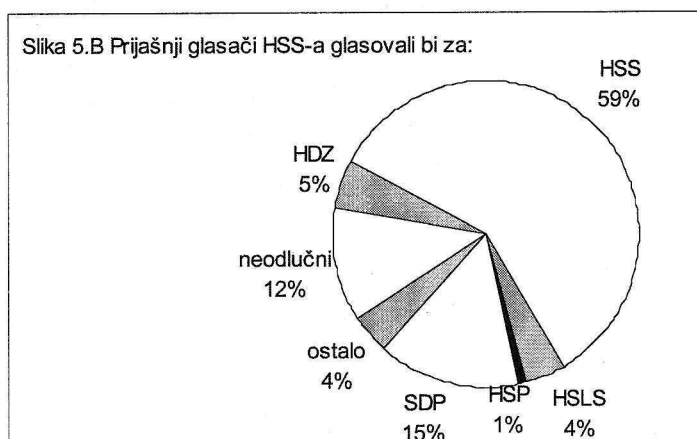
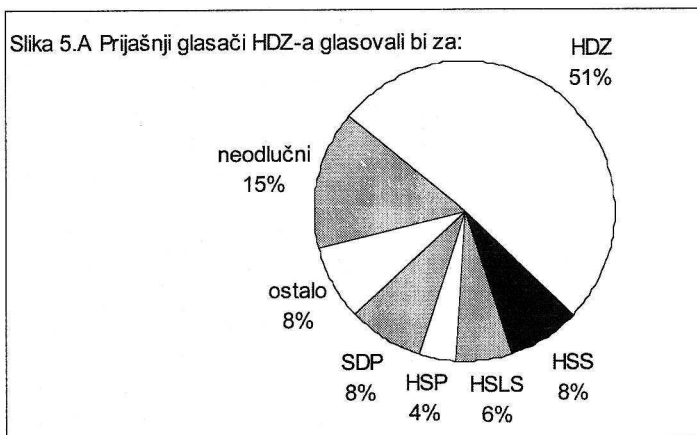
Uz naznačene, jedan od dodatnih razloga smanjenja glasačke podrške HDZ-u na posljednjim izborima zasigurno je i promjena izborne situacije u smislu nove izborne "ponude" ili na nov način artikulirane političke alternative. Oslanjajući se na neke istraživačke rezultate,¹² s priličnom bismo sigurnošću mogli utvrditi da je sklapanje izbornih koalicija između najznačajnijih oporbenih stranaka imalo, osim matematičkog, i određen psihološki i politički učinak. To se osobito odnosi na koaliranje SDP-a i HSLS-a koje ne samo da je tim strankama omogućilo izbornu prevlast jednostavnim zbrajanjem glasova nego je, pod dojmom iskazane pripravnosti za udruživanjem i suradnjom, vjerojatno u nekoj mjeri i podiglo njihov zajednički "rating", a moglo je proizvesti i značajan sinergistički učinak koji bi donekle kompenzirao njihove – za dio javnosti – moguće političke nedostatke (u slučaju SDP-a – ublažavanje ostataka "komunističkog imagea", a u slučaju HSLS-a – približavanje interesima širih društvenih slojeva). Jedini dotad ozbiljniji pokušaj izbornog udruživanja na državnoj razini bila je koalicija HSS-a, IDS-a, HNS-a, HKDU-a i SBHS-a 1995. godine, koja je također polučila razmjerno dobre izborne rezultate, osobito ako se uzme u obzir da je riječ o izborima nakon velike situacijske prednosti HDZ-a pod utjecajem akcije *Oluja*.

Smjer fluktuiranja birača

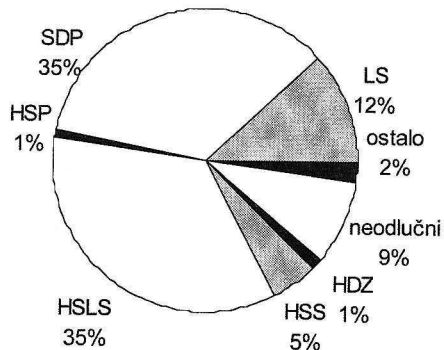
Već sama izborna statistika dopušta naslutiti da se najveći dio birača, koji su na prethodnim izborima za Zastupnički dom Sabora 1995. godine glasovali za HDZ, na izborima 2000. godine priklonio koaliciji SDP-a i HSLS-a, a znatniji dio također i koaliciji HSS-a, HNS-a, LS-a i IDS-a. No, kako se agregat-ana-

lize, čak i kad su numerički vrlo precizne i podrobno klasifikacijski razrađene, nužno zadržavaju samo na globalnim odnosima koji ne otkrivaju stvarnu dinamiku i međudnose pojedinih analitičkih kategorija (u ovom slučaju "prelijevanje" glasača iz jedne u drugu stranku), o smjeru fluktuiranja HDZ-ovih birača mnogo više govore rezultati odgovarajućih analiza utemeljenih na provedenim istraživanjima javnoga mnijenja. U tu se svrhu oslanjamo na rezultate istraživanja iz listopada 1998. (kad je već zabilježeno znatno osipanje glasačkog tijela HDZ-a) i studenoga 1999. godine (posljednje istraživanje Instituta prije zastupničkih izbora 2000.), pri čemu je, u prvom slučaju, zabilježen smjer odljeva glasača prema pojedinačnim strankama, a u drugome prema tada već definiranim izbornim koalicijama oko SDP-a i HSS-a. (Slike 5.a – 5.d. te 6.a. – 6.c) Radi potpunijeg uvida u dinamiku glasačkog opredjeljenja, usporedno prikazujemo i promjene glasačkog raspoloženja prijašnjih glasača HSS-a, HSLs-a i SDP-a.

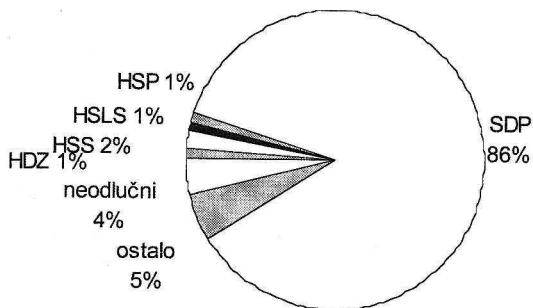
⇒ SLIKE 5.A DO 5.D
Deklarirane namjere
glasovanja u listopadu
1998. u odnosu prema
deklariranom gla-
sovanju na izborima
1995. godine

Slika 5.C Prijašnji glasači HSLs-a glasovali bi za:

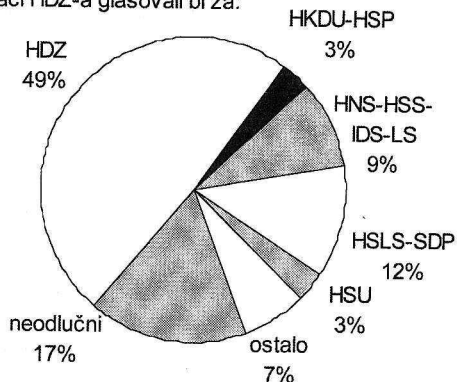

Slika 5.D Prijašnji glasači SDP-a glasovali bi za:

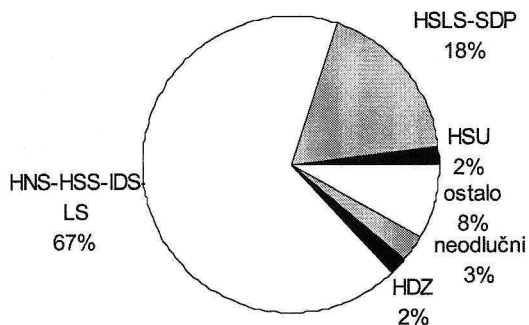
➤ SLIKE 6.A. DO 6.D.
 Deklarirane namjere
 glasovanja u stude-
 nom 1999. u odnosu
 prema deklariranom
 glasovanju na izbo-
 rima 1995. godine

Slika 6.A Prijašnji glasači HDZ-a glasovali bi za:

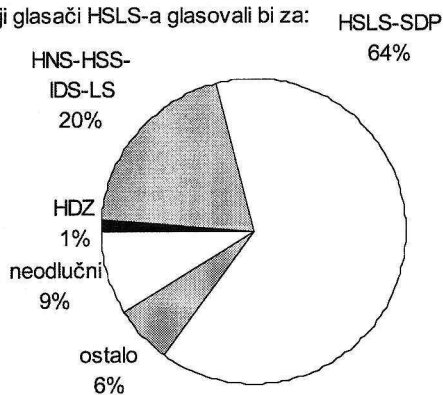

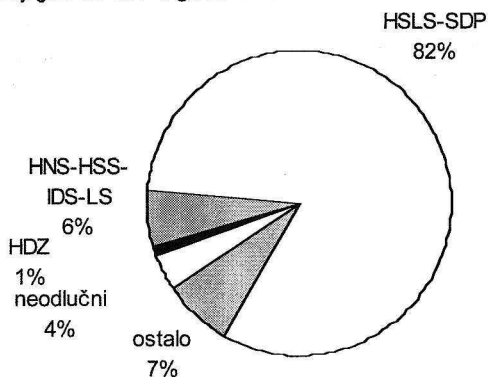
Slika 6.B Prijašnji glasači HSS-a glasovali bi za:

Slika 6.C Prijašnji glasači HSL-a glasovali bi za:

Slika 6.D Prijašnji glasači SDP-a glasovali bi za:

Kao što to dosljedno pokazuju rezultati oba istraživanja, negdašnje glasačko tijelo HDZ-a pokazalo se mnogo manje stabilnim nego skupina prijašnjih glasača SDP-a, a nešto manje i nego glasači HSS-a na izborima 1995. godine. Glasačko tijelo HSLs-a izražavalo je 1998. godine još i nešto manju dosljednost nego prijašnji birači HDZ-a (čak i u slučaju zbrajanja mogućih glasova HSLs-a i LS-a), dok se 1999. godine, u odnosu prema mogućnosti glasovanja za koaliciju sa SDP-om, pokazalo znatno dosljednijim. Većina birača HDZ-a iz 1995. godine, koji su u kasnijim razdobljima bili skloni uskratiti izbornu podršku toj stranci, u doba provođenja istraživanja 1998. i 1999. godine uglavnom još nisu znali za koga bi glasovali, dok su ostali izrazili podjednaku sklonost SDP-u, HSS-u i HSLs-u, odnosno odgovarajućim koalicijama sklopljenima 1999. godine. Rezultati dodatnih analiza pokazuju da je smjer fluktuacije HDZ-ovih birača bio donekle povezan s njihovim socijalnim statusom – oni niže naobrazbe, osobito ako su živjeli u ruralnim sredinama, izražavali su pretežno sklonost HSS-u (Milas, 2000.) odnosno koaliciji "čtetvorke", dok su se oni iz urbanih sredina i nešto više naobrazbe pretežno priklanjali HSLs-u i SDP-u (Milas, 2000.) ili koaliciji tih stranaka. Drugim riječima, "razmjena" birača između HDZ-a i HSS-a uglavnom se temeljila na ideologijskoj srodnosti stranaka, u smislu programskoga obraćanja sličnim socio-demografskim kategorijama, dok je odljev HDZ-ovih birača u smjeru SDP-a i HSLs-a pretežno bio utemeljen na procjenama njihove uspješnosti u rješavanju važnih društvenih problema, a samo manjim dijelom (u skupinama urbanih i naobraženijih glasača HDZ-a) i na izboru statusno najbliže stranke. I, kao što je logično pretpostaviti, na razini stavova analize su dosljedno pokazale da su bivši glasači HDZ-a, koji su se poslije priklonili nekoj od tada oporbenih stranaka, glede kritičnosti prema osobinama i djelovanju vlasti bili bitno sličniji potencijalnim glasačima oporbe nego dosljednim glasačima HDZ-a te da je one sklone HSS-u razlikovalo od ostalih izrazitije nezadovoljstvo vođenjem poljoprivrede, dok su oni skloni SDP-u bili manje zadovoljni rješavanjem nekih urbanih problema (Milas, 2000.).

Deklarirani razlozi izbornog opredjeljenja

U sklopu istraživanja u studenome 1999. godine, dakle približno dva mjeseca prije održavanja posljednjih izbora za zastupnike Sabora, potencijalni glasači HDZ-a najčešće su izjavljivali da se opredjeljuju za tu stranku zbog predsjednika Tuđmana (u čak 31 posto slučajeva), potom zbog pomanjkanja boljšeg izbora (25 posto slučajeva), programa stranke (22 posto) i uvjerenja u kompetentnost njezinih članova (19 posto), a najrjeđe zbog uvjerenja u njezino poštenje (7 posto). Za razliku od

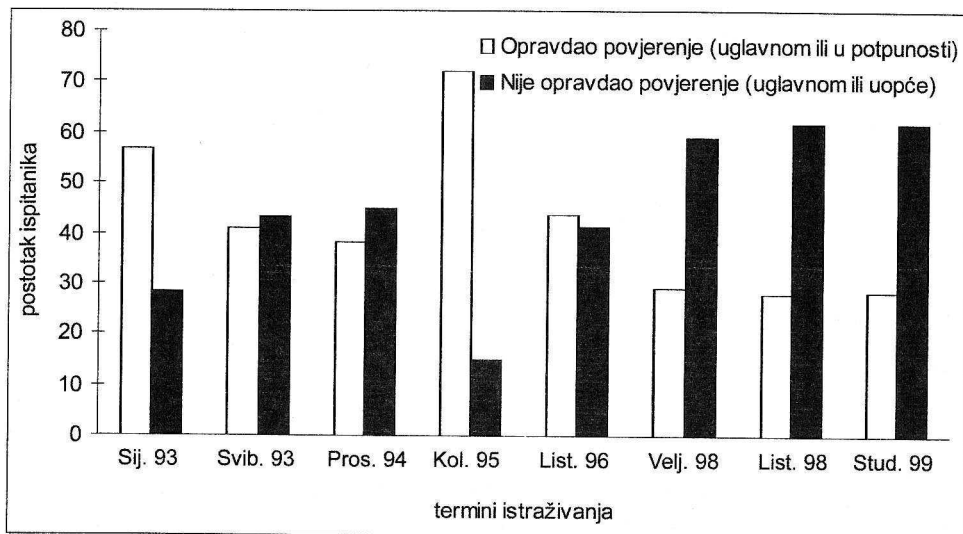
toga, potencijalni glasači udruga predvođenih SDP-om i HSS-om kao najvažniji su razlog svojega izbora navodili poštenje članova stranaka za koje namjeravaju glasovati (u 32, odnosno 34 posto slučajeva), potom pomanjkanje boljšega izbora (25, odnosno 27 posto slučajeva), programe stranaka (27, odnosno 21 posto) i kompetentnost njezinih članova, (23, odnosno 17 posto), a izrazito najrjeđe podršku njihovim predsjednicima (u 4 posto slučajeva).

Predočeni rezultati ponajprije otkrivaju da je, u trenutku provođenja istraživanja, bitne razlike u motivacijskoj strukturi izbora tada vladajuće i vodećih oporbenih stranaka bilo moguće svesti na samo dva čimbenika: s jedne je strane riječ o karizmi i autoritetu stranačkih čelnika, kao najznačajnijem integrirajućem elementu glasačkoga tijela HDZ-a, a s druge strane o percipiranoj etičnosti i općem kredibilitetu stranaka kao najvažnijoj komparativnoj prednosti koalicija predvođenih SDP-om i HSS-om. Uz to, zabilježeni odgovori jasno pokazuju da, suprotno uobičajenim uvjerenjima, stranački programi imaju u nas razmjerno mali utjecaj na izbor određenih političkih stranaka. To zapažanje još dodatno potvrđuju i rezultati istraživanja prema kojima, čak i sukladno vlastitome iskazu, više od dvije trećine glasača uoči izbora 2000. godine, kao i u nekim prijašnjim razdobljima istraživanja, uopće nije bilo upoznato sa stranačkim programima, a tek nešto više od desetine je izjavljivalo da je upoznato s programima većine značajnijih stranaka. Imajući u vidu da je riječ o samoprocjeni ispitanika, koja je u pravilu afirmativnija od stvarnoga stanja, kao i da se pod upoznatošću s programima stranaka može podrazumijevati već i poznavanje njihovih načelnih ciljeva i usmjerenja, više je nego realno pretpostaviti da u motivacijskoj strukturi izbornih opredjeljenja upoznatost s programima pojedinih stranaka ima još manje značenje nego što bi se to moglo doslovce zaključiti temeljem spomenutih istraživačkih rezultata.

U svezi s podacima o zabilježenoj motivacijskoj strukturi potencijalnih glasača HDZ-a postavlja se, dakako, još jedno vrlo značajno pitanje – što se na izborima 2000. godine dogodilo s gotovo trećinom potencijalnih glasača HDZ-a koji su prije smrti dr. Tuđmana upravo zbog njega bili skloni glasovati za tu stranku? Iako, zbog pomanjkanja odgovarajućih istraživanja neposredno prije ili nakon održavanja izbora, na to pitanje nije moguće izravno odgovoriti, na temelju raspoloživih podataka o izrazitijem daljnjem padu "ratinga" HDZ-a u onim izbornim jedinicama u kojima je zabilježena najveća podrška dr. Tuđmanu,¹³ mogli bismo ipak pretpostaviti da je znatan dio tih birača, nakon smrti Predsjednika, odustao od glasovanja za tu stranku, bilo da je riječ o apstiniranju na izborima, bilo pak o opredjeljenju za neku drugu izbornu mogućnost.

Percipirane karakteristike HDZ-a i ostalih istaknutijih stranaka

Rezultate o glasačkoj poziciji HDZ-a u različitim razdobljima istraživanja u znatnoj mjeri objašnjavaju neke od raspoloživih istraživačkih informacija o javnom vrednovanju njezinih glavnih karakteristika i političkoga djelovanja. S tim je u svezi osobito znakovito mišljenje građana o opravdanosti povjerenja koje su toj stranci birači ukazali na prijašnjim izborima. (Slika 7.)

❶ SLIKA 7
 Mišljenje ispitanika o opravdanosti povjerenja koje je HDZ-u ukazano na prethodnim izborima (rezultati istraživanja od siječnja 1993. do studenoga 1999.)

Budući da su, prema osnovnom smjeru, predočeni rezultati u potpunosti sukladni s prije prikazanim podacima o glasačkoj podršci HDZ-u, smatramo opravdanim zaključiti da su, u pojedinim razdobljima, izborni izgledi te stranke bili ponajprije rezultat javnog vrednovanja njezina djelovanja u odnosu prema očekivanjima birača iskazanima glasovanjem na prethodnim izborima, a da su percipirane karakteristike i ponašanje oporbenih stranaka pritom imale znatno manju važnost. Kao što sugeriraju rezultati o promjenama glasačke potpore HDZ-u, i ovi podaci pokazuju da se izrazitiji gubitak općeg kredibiliteta stranke nazire već polovicom 1993. godine da bi se, poslije daljnjeg smanjenja tijekom 1994., u drugoj polovici 1995. izrazito povećao, a potom već do kraja 1996. godine ponovno naglo smanjio.¹⁴ Najizrazitije pogoršanje tako iskazanog općeg stava spram HDZ-a zapaža se od početka 1998., kad je poprimio razmjere gotovo općeg osporavanja.

U nekim, za HDZ naglašenije kriznim razdobljima (u kojima je, glede općeg povjerenja u stranku, nepovoljni odnos prevladao nad povoljnim, a glasačka se podrška izrazitije smanjila) zabilježili smo i mišljenje anketiranih građana o različitim osobinama stranke koje, barem djelomice, objašnjava njezino opće vrednovanje u javnosti. Najvažniji rezultati tog dijela istraživanja predočeni su u tablici 1.

	Prosinac 1994.		Listopad 1996.		Veljača 1998.	
	Slažem se	Ne slažem se	Slažem se	Ne slažem se	Slažem se	Ne slažem se
Ima dobar politički program	44.2	27.4	44.5	25.0	47.2	33.0
Ima dobar gospodarstveni program	39.5	30.3	32.6	38.5	28.3	53.8
Dosljedno provodi ciljeve iz svojeg programa	28.4	41.4	31.5	39.5	24.6	56.0
Pripisuje sebi više zasluga nego što ih ima	57.6	22.4	58.0	22.1	69.7	17.0
Tolerantna je na različitost mišljenja unutar svojih redova	24.1	45.8	27.9	35.6	25.2	44.9
Uvažava mišljenje predstavnika oporbenih stranaka	15.1	63.7	15.6	60.1	14.6	65.3
Pretežno je sastavljena od nedovoljno obrazovanih ljudi	24.3	41.4	23.3	41.6	26.4	43.3
Odlučno se bori za dobrobit Hrvatske	54.1	25.7	53.2	26.3	45.6	36.0
Uglavnom se ponaša kao da joj je sve dopušteno	61.5	19.8	61.9	18.7	70.8	13.8

❶ TABLICA 1
Mišljenje anketiranih građana o nekim karakteristikama HDZ-a¹⁵
(postoci)

U cjelini uzevši, zabilježeni stavovi o tada vladajućoj stranici dosljedno pokazuju da ni u jednom razdoblju istraživanja, u kojima je to pitanje postavljeno, hrvatska javnost nije osporavala njezina temeljna programska načela ni borbu za dobrobit Hrvatske, ali joj je zato ozbiljno zamjerala nedosljednost u provođenju programskih ciljeva, pretjerano svojatanje zasluga, bahato ponašanje te vanjsku i unutarnju nedemokratsku (netolerantnost prema mišljenju oporbenih stranaka i različitim mišljenjima unutar vlastitih redova). No, dok rezultati istraživanja iz 1996. godine uglavnom ne ukazuju na bitne promjene u odnosu prema 1994. godini (iznimka je nešto kritičnije vrednovanje gospodarskog programa), u rezultatima istraživanja s početka 1998. godine jasno se prepoznaje povećanje kritičnosti spram gospodarskog programa stranke, nešto manja sigurnost u iskazanu brigu za dobrobit Hrvatske te daljnje povećanje nezadovoljstva zbog nedosljedne realizacije postavljenih ciljeva, samohvale i bahatog ponašanja. Iako, zbog nešto promijenjene koncepcije istraživanja, u kasnijim razdobljima to pitanje više nije postavljano, sudeći prema ostalim rezultatima realno je pretpostaviti da se, i prema ovim elementima vrednovanja, javna percepcija HDZ-a i dalje pogoršavala.

U sklopu istraživanja u veljači i listopadu 1998. godine, s pomoću ponešto drukčijeg popisa mogućih stranačkih karakteristika uspoređen je odnos javnosti prema HDZ-u i drugim vodećim političkim strankama. Pritom se nastojalo odrediti specifičan profil pojedinih stranaka, prema osobinama za koje se pretpostavljalo da bi mogle biti važne za izborne preferencije

građana. Budući da su, u tom smislu, bile najzanimljivije razlike u vrednovanju najznačajnijih i trenutačno medijski eksponiranih stranaka, postupak ocjenjivanja je ograničen na HDZ, SDP, HSLs te HSS i IDS. Prosječne ocjene pojedinih stranačkih atributa prikazane su u tablici 2.

	Prosječna ocjena							
	Veljača 1998.			Listopad 1998.				
	HDZ	SDP	HSLs	HDZ	SDP	HSLs	IDS	HSS
Demokracija	2.7	3.2	3.1	2.6	3.2	3.2	2.4	3.4
Poštenje	2.4	3.1	2.9	2.3	3.1	3.1	2.3	3.5
Sposobnost, stručnost	3.2	3.3	3.1	3.1	3.3	3.2	2.6	3.3
Hrvatska orijentiranost	3.8	3.4	3.6	3.7	3.3	3.6	2.3	3.8
Uvažavanje drugih nacionalnosti	3.3	3.7	3.5	3.2	3.6	3.5	2.8	3.6
Politička mudrost	3.4	3.4	3.0	3.2	3.3	3.1	2.5	3.2
Složnost, jedinstvenost	3.7	3.5	2.4	2.9	3.4	2.8	2.7	3.3
Odlučnost, prodornost	3.8	3.2	2.7	3.5	3.2	3.0	2.8	3.2
Prevladan komunistički način razmišljanja	3.0	2.9	3.1	2.9	2.9	3.2	2.6	3.4
Briga za dobrobit svih društvenih slojeva	2.3	3.3	3.1	2.3	3.3	3.2	2.5	3.5
Uvažavanje vjere	3.9	3.2	3.5	3.8	3.2	3.6	2.9	3.8
Realnost (ostvarivost) izbornih obećanja	2.4	2.9	2.7	2.4	2.9	3.0	2.3	3.1
<i>Prosječna ocjena za sve osobine</i>	3.2	3.3	3.1	3.0	3.2	3.2	2.6	3.4

● **TABLICA 2**
Prosječne ocjene
osobina vodećih
političkih stranaka
(raspon ocjena
od 1 do 5)

Rezultati ocjenjivanja iz listopada 1998. godine ponajprije otkrivaju da je u tom razdoblju u javnosti bila najbolje vrednovana Hrvatska seljačka stranka (prosječna ocjena na svim ljestvicama iznosi 3,4), potom Socijaldemokratska partija Hrvatske i Hrvatska socijalno-liberalna stranka (prosječne ocjene 3,2), nešto je slabije bila ocijenjena Hrvatska demokratska zajednica (3,0), a najslabije Istarski demokratski sabor (2,7).¹⁶ Uspoređivanje s istovrsnim podacima iz veljače iste godine ne ukazuje na veće razlike u ocjenjivanju karakteristika pojedinih stranaka, osim na određeno pogoršanje ukupnog "imagea" HDZ-a, na što su osobito utjecale recentne ocjene u dimenziji složnosti i jedinstvenosti stranke. Bez obzira na čemu te prosudbe bile utemeljene,¹⁷ one zasigurno otkrivaju iznimnu osjetljivost javnosti na unutarstranačke sukobe te potencijalno velik utjecaj takvih informacija na ukupno vrednovanje pojedinih stranaka.

Kao što sugeriraju rezultati oba istraživanja, glavne tada percipirane vrijednosti HDZ-a uključivale su uvažavanje vjerskih načela, izrazitu hrvatsku orijentiranost te odlučnost i prodornost, dok su se njezini glavni procijenjeni nedostaci odnosili na izostanak brige za dobrobit svih društvenih slojeva, nedostatno poštenje, nerealnost izbornih obećanja, nedostatnu demokraciju te, u sklopu drugog istraživanja, već spomenutu stranačku neslogu. Prema tadašnjem viđenju hrvatske javnosti, glavni nedostaci HDZ-a ujedno su bili i neke od glavnih komparativnih prednosti obuhvaćenih oporbenih stra-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
 GOD. 9 (2000),
 BR. 4-5 (48-49),
 STR. 433-471

LAMZA POSAVEC, V.:
 ŠTO JE PRETHODILO...

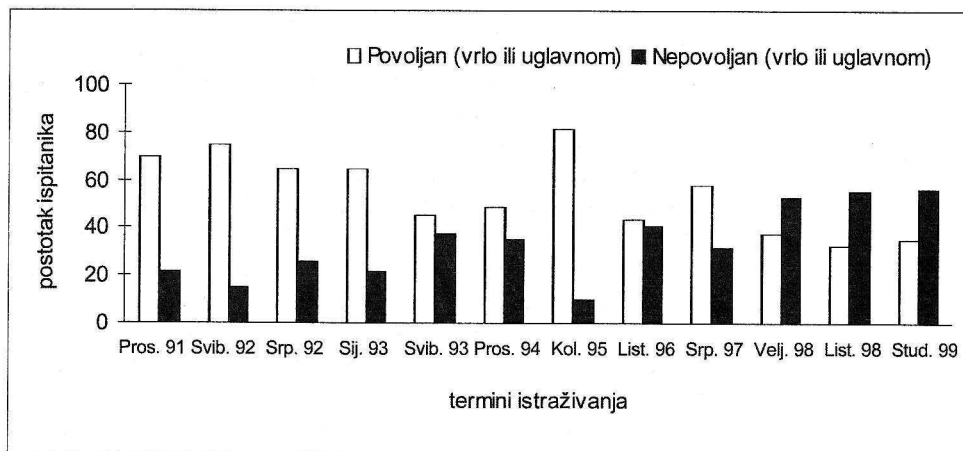
naka (SDP, HSLŠ, HSS) koje su, dosljedno tome, smatrane demokracičnijima i poštenijima od tada vladajuće stranke, a znatno su bolje ocijenjene i glede iskazane brige za dobrobit svih društvenih slojeva, stranačke sloge (SDP, HSS), uvažavanja drugih nacionalnosti i realnosti izbornih obećanja. U odnosu prema ostalim rezultatima važno je naglasiti da se, u razdoblju provođenja oba istraživanja, SDP više nije doživljavao strankom koja bi bila izrazitije opterećena komunističkim načinom razmišljanja nego HDZ – prema zabilježenom opažaju javnosti od svih obuhvaćenih stranaka tome je bio najbliži IDS, najudaljenije su bile HSLŠ i HSS dok su HDZ i SDP bile smještene između tih stranaka.

Stavovi prema hrvatskoj vlasti

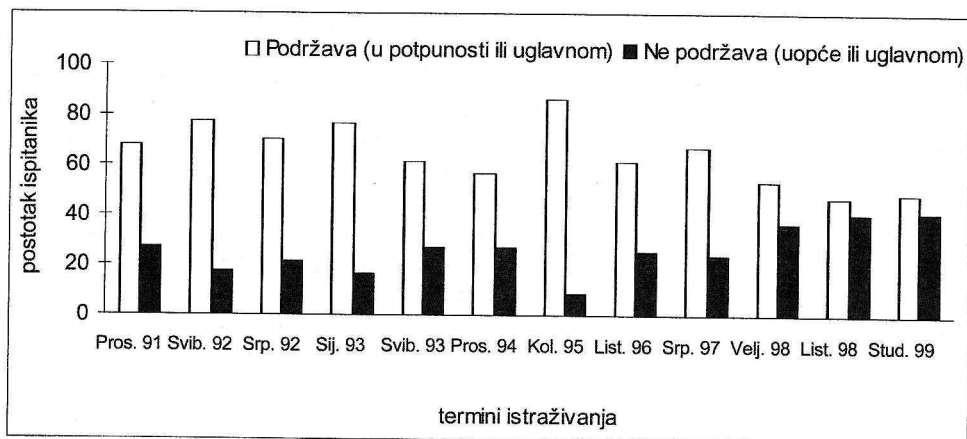
Opći odnos prema vlasti i Predsjedniku Republike

Iako ne tako izrazito, vremenska analiza istraživačkih rezultata o općem odnosu javnosti prema ukupnoj hrvatskoj vlasti i predsjedniku Tuđmanu, kao njezinom najistaknutijem akteru, ukazuju na slične situacijske oscilacije koje su zabilježene i u odnosu spram tada vladajuće stranke – i u ovom se slučaju naklonost građana značajno povećavala nakon državnog priznanja Hrvatske početkom 1992. godine, poslije prvih vojnih uspjeha početkom 1993., nakon završetka procesa mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja 1997. godine te osobito nakon akcije *Oluja* 1995. godine. (Slike 8. i 9.). Uočljivija kritička senzibiliziranost građana (iako s još uvijek prevladavajuće pozitivnim odnosom) mogla se prepoznati u drugoj polovici 1993., tijekom 1994. te ponovno u 1996. godini, a od početka 1998. godine zabilježeni stavovi spram vlasti poprimili su negativan predznak, dok je odnos prema predsjedniku Tuđmanu – iako također kritičniji nego u bilo kojem prijašnjem razdoblju istraživanja – i dalje ostao pretežno pozitivnog smjera.

☉ SLIKA 8
 Opći stav prema hrvatskoj vlasti u razdoblju od prosinca 1991. do studenoga 1999. godine

SLIKA 9
Opća podrška F. Tuđmanu u obavljanju predsjedničke funkcije u razdoblju od prosinca 1991. do studenoga 1999. godine

Rezultati ovoga dijela istraživanja jasno pokazuju da je u svim obuhvaćenim razdobljima istraživanja odnos javnosti spram tada vladajuće stranke u visokoj mjeri korespondirao s općim mišljenjem o hrvatskoj vlasti¹⁸ i načinu na koji je dr. Tuđman obnašao svoju predsjedničku funkciju. Dosljedno tome, i empirijski je opravdano zaključiti da se vrednovanje tadašnjeg Predsjednika i ukupne hrvatske vlasti, kao i njihovih značajnijih pojedinačnih poteza, u većoj ili manjoj mjeri izravno odražavalo na trenutačnu poziciju HDZ-a. No, kako je dr. Tuđman u pravilu bio bolje vrednovan nego vlast u cjelini, mišljenje o njegovu radu i prinosu ukupnom životu Hrvatske imalo je zasigurno veći mobilizacijski utjecaj na birače nego mišljenje o ukupnoj vlasti i vladajućoj stranci. To, među ostalim, potvrđuje i već spomenuti podatak iz istraživanja 1999. godine prema kojemu se tridesetak posto tada potencijalnih glasača HDZ-a uglavnom opredjeljivalo za tu stranku upravo zbog dr. Tuđmana.

Percipirane zasluge i nedostaci vlasti

Dosljedno prije predloženim rezultatima, i u više navrata zabilježeno mišljenje građana o glavnim prednostima i nedostacima djelovanja vlasti nedvosmisleno je pokazalo da su percipirane zasluge predsjednika Tuđmana i tadašnje hrvatske vlasti u cjelini bile povezane ponajprije sa stvaranjem samostalne države, vođenjem obrambene politike i vojnim oslobađanjem, odnosno mirnom reintegracijom okupiranih hrvatskih područja. Iako je, dakako, učinak tih postignuća na oblikovanje javnoga mnijenja s vremenom gubio na svojem intenzitetu, raspoloživi podaci nedvosmisleno pokazuju da on ipak nije bio samo trenutačan, već da je u velikoj mjeri poprimio i značenje dugotrajno percipiranih vrijednosti i zasluga dr. Tuđmana, prijašnje hrvatske vlasti i HDZ-a u cjelini. Izravan uč-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 9 (2000),
BR. 4-5 (48-49),
STR. 433-471

LAMZA POSAVEC, V.:
ŠTO JE PRETHODILO...

U TABLICA 3
Prigovori hrvatskoj
vlasti (postoci)

nak opažanih zasluga u pojedinim je razdobljima, a osobito u posljednjih nekoliko godina, vjerojatno bio značajno umanjen sve izrazitijim nezadovoljstvom građana načinom vođenja gospodarske i socijalne politike te dojmom o neprihvatljivim etičkim svojstvima (korumpiranost, nemoral, neopravdano bogaćenje) i nedostatnoj demokratičnosti vlasti.¹⁹

Radi detaljnije informacije o odnosu javnosti prema vlasti, u sklopu nekoliko provedenih istraživanja (svibanj 1993., prosinac 1994., listopad 1996. i veljača 1998.) dodatno su zabilježeni i stavovi ispitanika o njezinim mogućim nedostacima u dimenzijama demokratičnosti, kompetentnosti, etičnosti, efikasnosti i suvremenosti. (Tablica 3.).

	Svibanj 1993.		Prosinac 1994.		Listopad 1996.		Veljača 1998.	
	U potpunosti se slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem	Uglavnom se slažem
Previše je zastarjela i neprilagođena potrebama sadašnjeg vremena	17.8	26.4	13.7	26.8	14.5	25.0	22.0	27.8
Previše je okrenuta prošlosti, a premalo budućnosti	-	-	18.8	29.4	22.0	28.0	26.2	29.9
Pretežno je sastavljena od ljudi koji nisu dorasli poslovima koje obavljaju	21.9	30.5	21.1	27.7	22.3	26.8	21.5	26.8
Previše ograničava javnu kritiku svojega rada	27.2	25.0	26.1	31.4	29.8	29.2	37.7	28.2
Svojim potezima vodi ekonomskom nazadovanju i osiromašenju zemlje	21.2	23.3	13.4	22.2	22.8	24.3	37.4	26.4
Najčešće jedno govori a drugo radi	26.8	26.0	25.2	29.7	31.5	27.4	40.9	26.2
Najčešće radi samo ono što sama misli da je najbolje	35.3	28.5	35.6	33.7	37.0	31.7	48.4	28.0
Nedovoljno je uspješna u ostvarivanju onoga što planira	26.9	31.7	19.6	32.0	20.1	31.0	29.5	28.0
Previše je sklona raskoši	35.1	24.4	37.5	29.6	45.2	27.1	53.9	23.7
Pri izboru ljudi na važne položaje više vodi računa o stranačkoj poslušnosti nego o sposobnosti	-	-	38.7	26.0	44.1	23.6	45.2	20.7
Svojim potezima često okreće svjetsku javnost protiv sebe	20.5	20.9	15.6	23.5	-	-	26.1	24.4
Uglavnom provodi vlastitu volju, ne obračunajući pozornost na volju naroda	26.0	26.0	28.4	29.1	36.4	25.2	42.3	24.1
Previše je popustljiva prema pritiscima međunarodne zajednice	-	-	-	-	-	-	20.5	30.2
Predstavnici hrvatskih vlasti se često koriste svojim položajem za ostvarivanje osobnih koristi	36.5	22.3	41.2	28.9	44.4	24.9	51.4	23.1

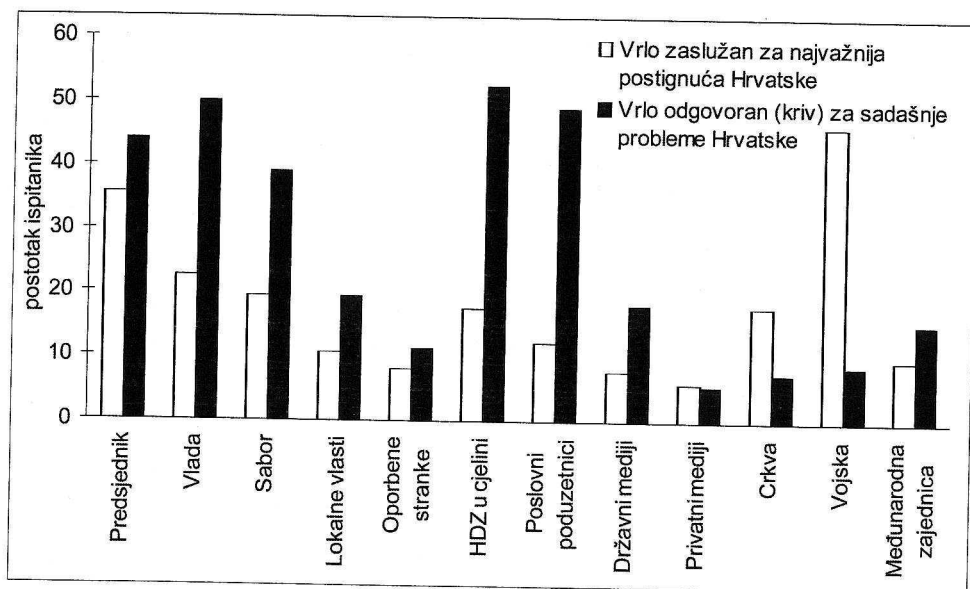
Kao i spontano izraženim prigovorima, i ovom se prilikom jasno pokazalo da se najviše zamjerki prijašnjoj hrvatskoj vlasti odnosilo na njezina etička svojstva (previše je sklona raskoši; često se koristi svojim položajem za ostvarivanje osobnih koristi; najčešće jedno govori a drugo radi) te nedo-

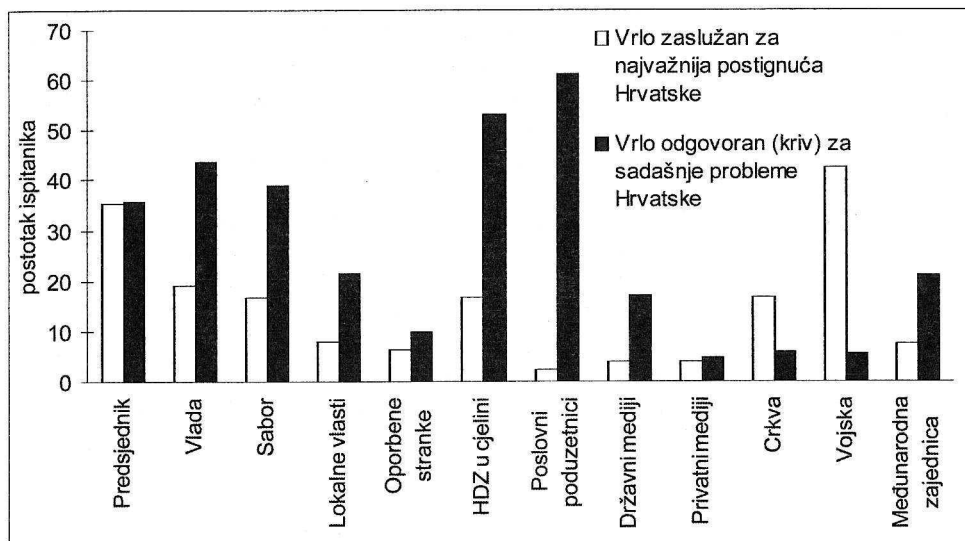
voljnu demokratičnost i stranačku zatvorenost (najčešće radi ono što sama misli da je najbolje; uglavnom provodi vlastitu volju, ne obračujući pozornost na volju naroda; pri izboru ljudi na važna mjesta više vodi računa o stranačkoj poslušnosti nego o sposobnostima; previše ograničava javnu kritiku svojega rada). Promatrana u vremenskom slijedu, učestalost takvih stavova dosljedno se povećavala, tako da ih je početkom 1998. godine zastupalo između 70 i 80 posto anketiranih građana, a bezrezervno im se priklanjalo između trećine i polovice ispitanika. Od ostalih zamjerki tadašnjoj vlasti najučestalije su one na račun vođenja gospodarske politike (svojim potezima vodi ekonomskom nazadovanju i osiromašenju zemlje) dok su prigovori u smislu nedovoljne suvremenosti, opće nekompetentnosti i neodgovarajućeg odnosa prema međunarodnoj zajednici – iako također značajni – u usporedbi s ostalima ipak nešto manje zastupljeni.

Odgovornost i zasluge najvažnijih društvenih institucija

Zbog već spomenute, očite povezanosti stavova prema vlasti i moguće glasačke pozicije vladajuće stranke, čini nam se korisnim prikazati i rezultate istraživanja (listopad 1998. i studeni 1999.) o percipiranim zaslugama najvažnijih državnih institucija za glavna postignuća Hrvatske te o opažaju njihovih odgovornosti za vodeće društvene probleme. Zbog objektivnijeg vrednovanja rezultata, podaci o odnosu javnosti spram najvažnijih tijela vlasti uspoređeni su s podacima o istovrsnim stavovima prema nekim drugim društvenim institucijama, relevantnima za ukupno stanje i položaj Hrvatske. (Slike 10.a i 10.b)

◉ SLIKA 10.A
 Percepcija zasluga i odgovornosti različitih društvenih institucija za stanje u Hrvatskoj (rezultati istraživanja u listopadu 1998. godine)

SLIKA 10.B
Percepcija zasluga i odgovornosti različitih društvenih institucija za stanje u Hrvatskoj (rezultati istraživanja u studenome 1999. godine)

Podaci iz oba istraživanja dosljedno pokazuju da je, prema percepciji građana, za tada aktualne probleme Hrvatske bila najviše odgovorna vladajuća stranka, potom hrvatska Vlada, Sabor i Predsjednik Republike. Nešto manje odgovornosti pripisivalo se predstavnicima lokalnih vlasti, državnim medijima, međunarodnoj zajednici i predstavnicima oporbenih stranaka, a najmanje Hrvatskoj vojsci, privatnim medijima i Crkvi.

Osim što su, prema mišljenju pretežnog dijela javnosti, tadašnje vodeće državne institucije bile najodgovornije za nastale društvene probleme, neke su od njih ocijenjene i kao najviše zaslužne za ono što je Hrvatska dotad uspjela postići. Odnosi percipirane odgovornosti i zasluga pokazuju da je, od svih obuhvaćenih institucija, izrazito najbolje bila vrednovana Hrvatska vojska (ocijenjena je mnogo zaslužnijom za dobrobit Hrvatske nego što bi snosila krivice za njezine probleme), a u cjelini je relativno dobro ocijenjen i tadašnji Predsjednik Republike (pridavalo mu se podjednako ili tek nešto manje zasluga kao i odgovornosti). Tada vladajućoj stranci, Vladi i Saboru u oba se istraživanja pripisivalo znatno više krivice nego zasluga, dok ostale obuhvaćene institucije (lokalna vlast, oporbene stranke, mediji, Crkva, međunarodna zajednica), u tadašnjem opažaju građana, uglavnom nisu smatrane osobito važnim akterima ukupnog društvenog života.

U svezi s odnosom građana prema vodećim društvenim institucijama valja još spomenuti da je u posljednjim godinama mandata HDZ-ove Vlade (istraživanje iz listopada 1998. godine) samo četvrtina anketiranih građana vjerovala da će Vlada izvesti Hrvatsku iz duboke gospodarske krize. Općenito slab kredibilitet Vlade dodatno je obrazložen mišljenjem ispitanika da je njezina nedostatna učinkovitost ponajprije poslje-

dica nedovoljne sposobnosti i nezainteresiranosti za pronalaženje izlaza, a tek manjim dijelom i nekih objektivnih okolnosti i teškoća.

Ocjene djelovanja vlasti

Za ocjenu ukupnog odnosa javnosti spram HDZ-a vrlo je značajno i vrednovanje tadašnje vlasti prema kriteriju učinkovitosti na različitim područjima društvenog života te na primjerima rješavanja nekih izdvojenih pitanja koja su, u pojedinim razdobljima, mogla poprimiti dimenzije važnih društvenih tema.

Sukladno rezultatima iz listopada 1998. godine (tablica 4), tadašnja je hrvatska vlast najviše zakazala u rješavanju problema poljoprivrede, gospodarstva, socijalne politike i privatizacije (djelovanje na tim područjima više je ili manje nepovoljno ocijenilo između 70 i 80 posto anketiranih građana), bila je osrednje uspješna u poticanju turizma, školstvu, vanjskoj politici, kulturi i znanosti, prilično uspješna u zaštiti sigurnosti građana i obnovi ratom stradalih područja, a izrazito najuspješnija u obrani zemlje (tu je vrstu djelovanja povoljno vrednovalo čak 85 anketiranih građana). Na vrlo slične zaključke upućuju i neki prije prikupljeni istraživački podaci o učinkovitosti vlasti u rješavanju nekih konkretnih pitanja i problema koji nedvosmisleno otkrivaju da je i u tom razdoblju (od svibnja 1993. do prosinca 1996.) najozbiljnija kritika vlasti bila povezana s rješavanjem socijalnih i gospodarskih pitanja te da se učestalost takvih primjedbi s vremenom uočljivo povećavala.

☛ TABLICA 4
Mišljenje o uspješnosti vlasti na pojedinim područjima društvenog života (istraživanje u listopadu 1998.) (postoci)

	Sasvim zadovoljavajuće	Uglavnom zadovoljavajuće	Uglavnom nezadovoljavajuće	Sasvim nezadovoljavajuće	Ne mogu ocijeniti	Bez odgovora
Gospodarstvo	1.5	15.6	35.8	41.4	5.5	0.3
Socijalna skrb	2.1	21.8	34.9	34.8	6.0	0.5
Poljoprivreda	0.6	10.3	29.4	54.4	5.0	0.3
Turizam	7.4	44.9	25.5	12.0	9.8	0.3
Školstvo	5.4	36.1	30.8	17.7	9.5	0.5
Obrana zemlje	44.4	40.7	5.0	3.3	6.2	0.4
Sigurnost građana	19.7	46.2	17.3	8.7	7.3	0.8
Obnova ratom stradalih područja	14.3	44.6	21.6	9.5	9.3	0.7
Privatizacija (pretvorba vlasništva)	2.4	11.2	22.7	49.8	13.4	0.5
Vanjska politika	6.6	35.1	26.0	12.1	19.7	0.5
Kultura	9.2	45.2	18.1	9.0	18.1	0.4
Znanost	9.1	41.9	18.4	10.0	20.0	0.6

Mišljenje javnosti o hrvatskoj vlasti posebno je ispitano i na primjeru nekih izdvojenih odluka i poteza koji su, u pojedinim razdobljima istraživanja od 1993. do 1999. godine, mo-

gli biti znakoviti za cjelovitu ocjenu njezina tadašnjeg djelovanja. Riječ je o sadržajno heterogenom popisu, u rasponu od različitih aktivnosti u svezi s rješavanjem ratne situacije u Hrvatskoj, preko politike prema Bosni i Hercegovini i odnosa s međunarodnom zajednicom, sve do pretvorbe društvenog vlasništva i nekih konkretnih odluka u svezi s poreznom politikom, zdravstvenom zaštitom, otkupom stanova i pravima umirovljenika.²⁰

Promatrani u cjelini, dobiveni rezultati pokazuju da su, od svih istraživanjima obuhvaćenih odluka i poteza prijašnje vlasti, u cijelom promatranom razdoblju najbolji odjek u javnosti imali oni koje je javnost procijenila kao uspješan put za prevladavanje ratne situacije i normalizaciju stanja u Hrvatskoj. Riječ je ponajprije o akciji *Oluja* (koju je izričito podržalo čak 96 posto tada anketiranih građana) te poduzimanju akcije *Maslenica* i provedbi Plana mirne reintegracije (podržalo ih je 65, odnosno 75 posto ispitanika), a donekle i o potezima poput normalizacije odnosa sa SR Jugoslavijom, donošenja zakona o amnestiji pobunjenih Srba te odnosima Hrvatske i međunarodne zajednice u svezi s rješavanjem ratnih problema (o kojima je, iako ne tako uvjerljivo, također zabilježeno pretežno povoljno javno očitovanje). Javno mišljenje o aktivnostima poput pregovora sa Srbima s okupiranih područja i "ratnim" pregovorima s predstavnicima SR Jugoslavije bilo je ravnomjerno podijeljeno, dok je mišljenje o odnosu hrvatskih vlasti spram mandata UNPROFOR-a prolazilo kroz različite faze – od umjerene podrške i ravnomjerne podijeljenosti do polovice 1993. godine do izrazitijeg neodobravanja tijekom 1994. godine.

Oslabljenu glasačku poziciju HDZ-a u pojedinim međuzbornim razdobljima vjerojatno su pospješili i neki očito nepopularni potezi i za javnost neprihvatljiva politika vlasti na različitim područjima društvenog života. Među njima su zasigurno najznačajniji politika prema Bosni i Hercegovini i privatizacija društvenoga vlasništva u slučaju kojih je, bez obzira na to o kojem je konkretnom istraživanju riječ,²¹ dosljedno bilježena uvjerljiva dominacija nepovoljnih nad povoljnim stavovima. Izrazito negodovanje javnosti izazvale su i odluke poput zakonskih odredbi o porezu na prihod i nekretnine, uvođenja PDV-a, zakona o ostvarivanju zdravstvene zaštite stanovništva i odluka o vraćanju duga umirovljenicima, a vrlo su nepovoljne reakcije proizveli i potezi koji su se mogli doživjeti kao nametanje volje većini i uporno ustrajanje na vlastitom rješenju – promjena imena nogometnog kluba *Dinamo* u *Croatia* i način rješavanja tzv. zagrebačke krize 1996. godine. Iako su se odnosili ponajprije na područje Zagreba, posljednji od spomenutih poteza vrlo su nepovoljno odjeknuli i u ostalim dijelovima Hrvatske, postavši tako opće mjerilo za provjeru demokratičnosti tada vladajuće stranke.

Odnos spram vodećih političkih aktera

Jedan od važnih pokazatelja odnosa javnosti spram prijašnje hrvatske vlasti i vladajuće stranke zasigurno je i javno vrednovanje najistaknutijih predstavnika HDZ-a u kontekstu zabilježenih stavova o ostalim značajnijim akterima političkog života Hrvatske. Budući da nam nije namjera detaljnije preporučavati rezultate o odnosu anketiranih građana spram pojedinih političara o kojima smo, u pojedinim razdobljima istraživanja, zabilježili njihovo mišljenje, za ovu ćemo se svrhu uglavnom zadržati na nekim općenitim zaključcima o razlikama u vrednovanju najistaknutijih predstavnika prijašnje vlasti u različitim razdobljima istraživanja te u odnosu prema najznačajnijim članovima oporbenih stranaka.

Sa stajališta glavnih ciljeva analize, s tim je u svezi svakako najvažnije istaknuti da je, s nekoliko izrazitijih iznimaka, u razdoblju koje je prethodilo izborima 2000. godine većina najistaknutijih predstavnika HDZ-a bila vrednovana pretežno nepovoljno ili je mišljenje o njima bilo uglavnom podijeljeno. To se podjednako odnosilo na većinu značajnijih ministara i ostalih članova Vlade, istaknutije Predsjednikove savjetnike, neke vodeće predstavnike zagrebačke gradske vlasti kao i na neke druge poznatije članove stranke. Sukladno općem trendu intenziviranja kritičnosti spram tadašnje hrvatske vlasti, i kritičnost prema većini vodećih HDZ-ovih aktera u posljednjih je nekoliko godina sustavno rasla. Za razliku od toga, većina javnosti poznatijih članova tada vodećih oporbenih stranaka kontinuirano je održavala ili čak povećavala svoju popularnost.

Iako se razumije da su stavovi prema vlasti i njezinim akterima u međusobnoj uzročno-posljedičnoj vezi, valja ipak naglasiti da ni mišljenje javnosti o pripadnicima tada vladajuće stranke, kao ni o izrazitijim predstavnicima oporbenih stranaka, nije bilo pošteđeno snažne situacijske determiniranosti. Promatrani u dužem vremenskom kontinuitetu, o tome najizravnije govore podaci o izrazitom povećanju javne podrške većini istaknutijih HDZ-ovih aktera u razdobljima značajnih i osobito pozitivno vrednovanih društvenih događanja (međunarodno priznanje Hrvatske, oslobađanje okupiranih područja), kao i o njezinom uočljivom smanjenju u razdobljima intenziviranja važnih društvenih problema i gubitka općeg kredibiliteta vlasti. Takve promjene raspoloženja javnosti u odgovarajućem je smislu moguće prepoznati ne samo u stavovima prema pojedincima koji se s takvim događanjima mogu izravnije povezati nego, uz samo nekoliko očitijih iznimaka, i u slučaju većine ostalih istaknutijih predstavnika HDZ-a.

U sklopu te rasprave valja se još ukratko osvrnuti i na moguću ulogu nositelja stranačkih lista u pojedinim izbornim

jedinicama na rezultate izbora u siječnju 2000. godine. Iako, bez odgovarajućih predizbornih i poslijeizbornih istraživanja, na to pitanje nije moguće preciznije odgovoriti, raspoložive informacije ipak dopuštaju zaključiti da odabir konkretnih nositelja stranačkih lista nije imao odlučujući utjecaj na ukupne izborne rezultate. U slučaju HDZ-a nešto je veću važnost, iako također ne odlučujuću, mogao imati već izostanak imena dr. Tuđmana, u smislu prije spomenute mogućnosti osipanja glasačkoga tijela u onim izbornim jedinicama u kojima je pokojni Predsjednik imao najveću podršku glasača. Kad je o imenovanim nositeljima izbornih lista riječ, realno je pretpostaviti da su najpopularniji među njima, u najboljem slučaju, u svojim izbornim jedinicama uspjeli tek za koji postotak povećati "rating" svojih stranaka (ili barem smanjiti njegov pad), dok su ga pretežno nepovoljno vrednovani predstavnici stranke mogli za koji postotak još dodatno umanjiti. U glavnim tendencijama visoka sukladnost rezultata izbora i rezultata istraživanja – provedenih neposredno prije smrti dr. Tuđmana kao i u tijeku 1998. godine – vrlo jasno pokazuje da je izborna "sudbina" HDZ-a bila odlučujuće određena još znatno prije odlučivanja o imenima nositelja izbornih lista, kao što je, u smislu osnovnih odnosa, uglavnom bio slučaj i s izbornom pozicijom ostalih stranaka.

Opazaj društvenih problema i postignuća Hrvatske

Nema nikakve sumnje da je jedan od glavnih razloga povećane kritičnosti prema institucijama vlasti i vladajućoj stranci izrazitija senzibiliziranost građana za različite društvene probleme s kojima se, prema javnom opažaju, građani zemlje najviše suočavaju. Iako su neki od vodećih problema već spomenuti u kontekstu drugih istraživačkih pitanja (glavne zamjerke vlasti i ocjene njezina djelovanja), smatramo da je, zbog njihove iznimne važnosti za ciljeve ove analize, u tu vrstu podataka korisno omogućiti i nešto potpuniji uvid. Iz razmjerno opsežne istraživačke građe o toj temi za ovu svrhu izdvajamo sljedeće:²²

– Od 1993. godine, kad je pitanje o percepciji društvenih problema prvi put uključeno u istraživanja Instituta, raspoloživi podaci dosljedno pokazuju da su, prema opažaju javnosti, vodeći problemi Hrvatske pripadali domeni socijalne politike i osnovnih egzistencijalnih pitanja građana (nezaposlenost, nizak životni standard, povećanje imovinskih i socijalnih razlika i nedovoljna zaštita položaja umirovljenika). Od početka 1998. godine te je probleme izdvajalo, kao vrlo izrazite, i do 80 posto anketiranih građana, a u odnosu prema prijašnjim razdobljima istraživanja, njihov se opažaj izrazito intenzivirao, osobito kad je riječ o nezaposlenosti i pitanjima položaja umirovljenika.²³

– Sukladno opažaju građana, od 1996. godine najvećim su problemima Hrvatske, iza skupine socijalnih i egzistencijalnih teškoća, smatrane pojave mita, korupcije i nezakonitog bogaćenja pojedinaca koje je, kao vrlo izrazite, izdvajalo oko 70 posto ispitanika.

– Prema važnosti koju su im pridavali anketirani građani, u trećoj su skupini različiti gospodarski problemi (zapuštanje poljoprivrede i sela, opća gospodarska nerazvijenost, nedovoljno poticanje industrijske proizvodnje, pomanjkanje dobrog programa razvoja i napretka zemlje) te neriješena stambena pitanja, nepravilnosti u pretvorbi društvenog vlasništva, nedostatna zaštita prava radnika, nezadovoljavajuća zdravstvena zaštita stanovništva i loši uvjeti za povratak hrvatskih prognanika. Tu skupinu problema, koja također zadire u područje socijalnih i egzistencijalnih pitanja stanovništva, u posljednjih je nekoliko godina HDZ-ove vlasti vrlo izrazitima doživljavalo između 50 i 70 posto hrvatskih građana.

– Slijede neki problemi koji izravno ili neizravno ukazuju na "opće stanje nacije", odnosno reakcije javnosti na neke nepoželjne društvene okolnosti (opća bezvoljnost ljudi i osjećaj besperspektivnosti, odljev stručnih kadrova u inozemstvo) koje je, u posljednje doba, vrlo značajnima doživljavalo više od polovice ispitanika pojedinog istraživanja.

– Petoj skupini pripadaju neki specifični problemi izazvani ratnom agresijom na Hrvatsku (nepravedna podjela rata na različite dijelove Hrvatske, nedostatna briga za položaj branitelja i ratnih invalida) koje je u novijim razdobljima istraživanja osobito značajnima smatralo oko 40 posto ispitanika.

– U šestoj su skupini neki eksplicitno politički problemi na koje je od početka 1998. do kraja 1999. godine ukazivalo između 30 i 40 posto ispitanika. Riječ je o opažaju nedostatne demokratičnosti društva, slobode medija i poštivanja ljudskih prava i sloboda te o isticanju važnosti različitih regionalnih i lokalnih problema (nedovoljno uvažavanje interesa i potreba regija, nedostatna samostalnost u odlučivanju o vlastitim problemima i novcu, nezadovoljavajuća lokalna vlast). Iako su, u usporedbi s temeljnim egzistencijalnim i ostalim dominantnim društvenim pitanjima, problemi demokratičnosti društva u svim razdobljima istraživanja bili osjetno manje naglašeni, važno je ipak upozoriti na to da je, sukladno percepciji javnosti, i njihova važnost s vremenom postajala sve izrazitijom, osobito u skupini mlađih, naobraženijih i urbanijih kategorija stanovništva.

– I na kraju, pri dnu su hijerarhijske ljestvice bili problemi poput uništavanja i zagađivanja životna okoliša, nedovoljne zaštite osobne sigurnosti građana, nezadovoljavajućeg kulturnog života i zaštite prava nacionalnih manjina – koje je, u više uzastopnih istraživanja, isticalo manje od 30 posto anketiranih građana.

● TABLICA 5
 Zadovoljstvo realizacijom glavnih ciljeva zemlje (istraživanje u studenome 1999. godine)(postoci)

Dominantan položaj gospodarskih, socijalnih i moralnih pitanja u hijerarhiji percipiranih problema, kao i njihovo značenje za ukupan odnos spram hrvatske vlasti, potvrđuju i ocjene postignuća Hrvatske u realizaciji važnih nacionalnih i ostalih ciljeva zemlje, zabilježene u sklopu istraživanja u studenome 1999. godine. Dobiveni su rezultati prikazani u tablici 5.

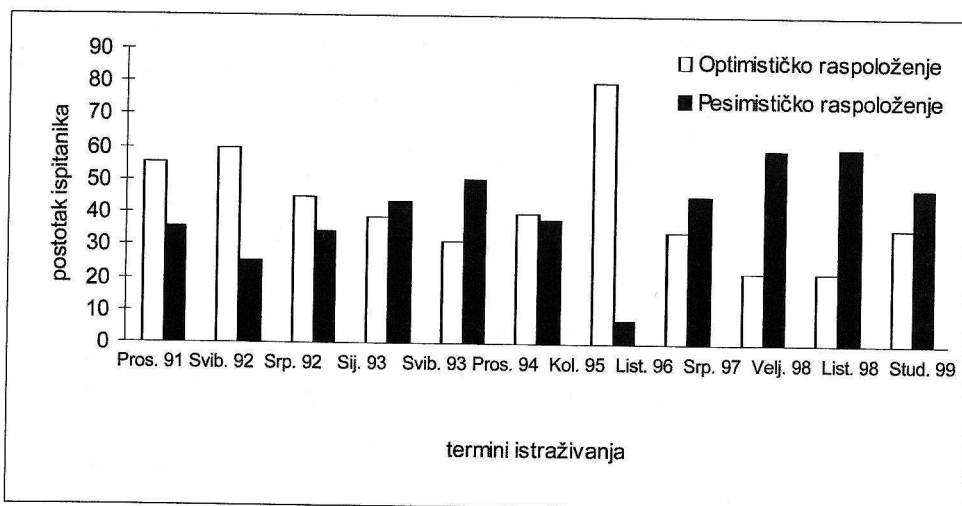
	Sasvim zadovoljavajuće	Uglavnom zadovoljavajuće	Uglavnom nezadovoljavajuće	Sasvim nezadovoljavajuće	Ne mogu ocijeniti	Bez odgovora
Gospodarski razvitak zemlje	1.8	14.3	32.5	45.7	5.2	0.4
Obrambena sposobnost zemlje	36.5	47.1	4.3	3.1	8.5	0.5
Razvitak demokracije	9.3	31.5	28.5	21.1	8.7	0.9
Održavanje reda i sigurnost građana	12.4	45.1	22.2	12.6	7.0	0.8
Poštivanje ljudskih prava i sloboda	10.6	37.4	26.4	17.1	8.0	0.5
Podizanje životnog standarda stanovništva	1.4	8.6	28.0	57.4	4.0	0.5
Održavanje veza s iseljenom Hrvatskom	21.5	40.1	9.8	4.7	23.4	0.4
Politička neovisnost zemlje	12.3	34.8	20.7	10.6	20.9	0.7
Rješavanje socijalnih problema	1.3	9.2	30.3	52.9	5.8	0.5
Sloboda medija	7.7	29.1	27.8	22.2	12.5	0.6
Političko jedinstvo zemlje	5.8	24.2	29.6	20.2	19.5	0.7
Zaštita invalida i stradalnika						
Domovinskog rata	10.6	30.8	24.3	22.7	11.1	0.5
Međunarodni ugled zemlje	6.8	29.8	27.0	22.9	13.0	0.5
Poštivanje prava nacionalnih manjina	17.3	42.3	14.7	9.9	15.0	0.8
Borba protiv mita, korupcije i neopravdanog bogaćenja	1.0	5.2	21.3	64.2	7.9	0.5
Ispravljanje nepravilnosti u privatizaciji (pretvorbi)	0.9	5.6	23.9	56.6	12.5	0.5
Neovisno sudstvo	3.1	21.7	25.1	24.7	24.8	0.6
Znanstveni i kulturni razvitak zemlje	7.5	36.6	21.7	16.6	16.4	1.1
Borba protiv nezaposlenosti	0.6	3.9	20.9	70.0	4.1	0.5
Stvaranje uvjeta za povratak prognanika	7.6	36.1	26.0	15.9	13.5	0.8
Zaštita hrvatskog stanovništva u BiH	11.3	33.3	16.4	9.0	29.4	0.7
Zaštita prava umirovljenika	1.7	10.1	26.8	54.4	6.5	0.5
Uvažavanje interesa i potreba pojedinih regija Hrvatske	3.2	19.3	28.8	24.2	23.4	1.1
Zaštita prirode i okoliša	5.2	31.4	26.7	19.4	16.6	0.6
Stvaranje uvjeta za dobru budućnost mladih	1.8	8.1	25.0	57.7	6.9	0.6
Borba protiv narkomanije, alkoholizma i kriminala	3.4	16.7	27.7	40.8	10.9	0.5

Sukladno dobivenim rezultatima, u razdoblju provođenja toga istraživanja, hrvatski su građani bili najmanje zadovoljni realizacijom ciljeva koji se odnose na borbu protiv nezaposlenosti, suzbijanje korupcije i neopravdanog bogaćenja, podizanje životnog standarda stanovništva, rješavanje socijalnih pitanja, gospodarski razvitak zemlje, stvaranje uvjeta za dobru budućnost mladih, zaštitu prava umirovljenika, ispravljanje nepravilnosti u pretvorbi društvenog vlasništva te suzbijanje narkomanije, alkoholizma i kriminala, a razmjerno visok stupanj nezadovoljstva zabilježen je ostvarivanjem ciljeva glede zaštite regionalnih potreba i interesa, slobode medija, razvitka demokracije, neovisnog sudstva, političkog jedinstva, međunarodnog ugleda zemlje i zaštite prirode i okoliša. Dosljedno podacima o valorizaciji pojedinih društvenih institucija, i ovaj se put pokazalo da su hrvatski građani bili najzadovoljniji obrambenom sposobnošću zemlje, a potom i održavanjem veza s iseljenom Hrvatskom i poštivanjem prava nacionalnih manjina, održavanjem reda i sigurnosti građana, očuvanjem političke neovisnosti zemlje i zaštitom hrvatskog stanovništva u BiH. Podjednak stupanj zadovoljstva i nezadovoljstva izražen je u svezi s poštivanjem ljudskih prava i sloboda, znanstvenim i kulturnim razvitkom zemlje, stvaranjem uvjeta za povratak prognanika te zaštitom invalida i stradalnika Domovinskog rata.

Opazaj opće situacije u Hrvatskoj

U SLIKA 11
 Odnosi optimistički i pesimistički raspoloženog dijela javnosti u razdoblju od prosinca 1991. do studenoga 1999. godine

Najsajetiju sliku ukupnog opažaja aktualne društvene situacije možda najbolje odražavaju podaci o općem raspoloženju javnosti u kategorijama društvenog optimizma i pesimizma. Promjene općeg raspoloženja hrvatskih građana u proteklih desetak godina prikazane su na slici 11.

Istraživački rezultati jasno pokazuju da je, usprkos ratnim uvjetima, do početka 1993. godine hrvatska javnost iskazivala pretežno optimističko raspoloženje, izražavajući, vjerojatno, na taj način i povjerenje u aktualno političko vodstvo kao mogućeg nositelja pozitivnih društvenih promjena.²⁴ Prevlad društvenog pesimizma zapaža se u razdoblju izrazitijeg slabljenja neposredne ratne opasnosti i vjerojatnog preusmjerenja javne pozornosti s ratnih na svakodnevna životna pitanja i probleme,²⁵ da bi potom, nakon oslobođenja okupiranih područja u vojno-redarstvenim operacijama 1995. godine, optimističko raspoloženje poraslo do vrlo visokih granica. Ponovni porast društvenog pesimizma od 1996. godine najvjerojatnije je posljedica neispunjenih očekivanja javnosti o pozitivnim društvenim promjenama nakon tih događanja, kao bitnog napretka u odnosu prema prijašnjem stanju, i tako u izravnoj vezi s gubitkom općeg kredibiliteta vlasti i prevladavajućim uvjerenjem građana da se, u postojećim okolnostima, više ništa bitno ne može promijeniti. Trend porasta društvenog pesimizma od početka 1998. godine donekle je ublažen krajem 1999. godine, i to vjerojatno, u dijelu javnosti, kao rezultat očekivanja povoljnih promjena nakon predstojećih izbora.

ZAKLJUČAK

Uz sva ograničenja provedene analize, temeljem predočenih rezultata višegodišnjeg istraživanja hrvatskog javnog mnijenja moguće je izdvojiti nekoliko ključnih napomena o odnosu građana prema Hrvatskoj demokratskoj zajednici u razdoblju od kraja 1991. do kraja 1999. godine i mogućim razlozima smanjenja glasačke potpore toj stranci na izborima za Zastupnički dom Sabora 2000. godine:

1) Rezultati analize sugeriraju ponajprije da je neuspjeh HDZ-a na posljednjim izborima posljedica dugotrajnog procesa slabljenja izborne pozicije stranke, koji se kao trend zapaža još od sredine 1993. godine, a privremeno je zaustavljan i mijenjan pod utjecajem osobito značajnih i povoljno vrednovanih društvenih događanja tijekom 1995. i 1997. godine. Proces slabljenja izborne pozicije osobito se intenzivirao od 1998. godine kad je, sukladno rezultatima provedenih istraživanja, započelo osipanje dotad najstabilnijeg dijela glasačkog tijela HDZ-a.

2) Po svemu sudeći, sve do 1998. godine HDZ je mogao računati na razmjerno čvrstu jezgru svojih stalnih poklonika od približno trećine ukupnoga biračkoga tijela koja se temeljila na relativno trajnoj opredijeljenosti za vrijednosni sustav i programska načela stranke. Najvjernijim pristašama stranke povremeno se priklanjala i značajna proporcija pretežito situa-

cijski motiviranih glasača, privučeni ponajprije opažajem nekih osobito važnih zasluga tadašnje hrvatske vlasti, Predsjednika Republike i vladajuće stranke u cjelini.

3) Postojanje znatnijeg udjela glasača koji se samo u određenim okolnostima priklanjao HDZ-u barem djelomice objašnjava i razmjerno stabilnu poziciju stranke na svim prijašnjim izborima, ostvarenu i usprkos nedvosmislenim istraživačkim podacima o izrazitijim kolebanjima javnoga mnijenja u pojedinim međuibzornim razdobljima. Naime, svim izborima održanima nakon 1990. godine, osim onima s početka 2000. godine, u razmjerno kratkom su razdoblju u pravilu prethodili događaji koji su značajno povećali izborne izgleda HDZ-a, a učinak kojih se, više ili manje izravno, prepoznaje i u rezultatima provedenih istraživanja. Među njima su zasigurno najznačajniji međunarodno priznanje Hrvatske i stjecanje državne samostalnosti početkom 1992. godine, oslobođanje dubrovačkog zaleđa i akcija *Maslenica* 1993. godine, vojno-redarstvene akcije *Bjesak* i *Oluja* 1995. godine te dovršenje procesa mirne reintegracije u prvoj polovici 1997. godine. Realno je pretpostaviti da je upravo izostanak sličnog "velikog" nacionalnog događaja, koji bi se percipirao kao pretežna zasluga HDZ-a, uz već spomenuto osipanje najvjernijih poklonika stranke, u velikoj mjeri pridonio znatno slabijim rezultatima HDZ-a na izborima 2000. godine, nego što je bilo na prije održanim izborima.

4) Proces slabljenja izborne pozicije HDZ-a tekao je usporedno s intenziviranjem kritičkoga odnosa javnosti spram tadašnje hrvatske vlasti i njezina djelovanja, Predsjednika Republike, većine vodećih stranačkih aktera i vladajuće stranke u cjelini te usporedno s porastom općeg društvenog pesimizma, kao posljedice gubitka povjerenja u daljnje mogućnosti ostvarivanja očekivanog društvenog prosperiteta.

5) U cjelini uzevši, u doba obnašanja vlasti HDZ je svoju javnu poziciju gradio ponajprije na afirmaciji važnih nacionalnih ciljeva povezanih sa stjecanjem državnog suvereniteta (međunarodno priznanje Hrvatske, oslobođenje okupiranih dijelova zemlje), a gubio je naklonost glasača na neuspješnom rješavanju gospodarskih i socijalnih pitanja, nedovoljnom rastu životnoga standarda i izrazitom gubitku moralnog kredibiliteta te, u posljednjem razdoblju, i na sve izrazitije percipiranoj nedemokraciji vlasti. Slabljenje izborne pozicije stranke vjerojatno su pospješili i neki očito nepopularni potezi i za javnost neprihvatljiva politika, među kojima su najznačajniji privatizacija društvenog vlasništva, politika prema Bosni i Hercegovini, porezna politika, zdravstvena zaštita i tretiranje položaja umirovljenika.

6) Na različitim dimenzijama provedenih istraživanja rezultati nedvosmisleno sugeriraju da je osipanje biračkog tijela HDZ-a, u posljednjih nekoliko godina prije izbora 2000. godine, ipak bilo najviše povezano s nepovoljno vrednovanim etičkim svojstvima tadašnje vlasti (u smislu sve dominantnijeg uvjerenja o njezinoj moralnoj kompromitaciji, učestalim pojavama mita i korupcije, uporabi službenoga položaja za stjecanje osobnih koristi i drugim oblicima neopravdanog bogaćenja) koja su zasigurno još i dodatno produbila ionako veliko nezadovoljstvo građana teškom gospodarskom i socijalnom situacijom. Rezultati, nadalje, otkrivaju da su glavne komparativne prednosti tada oporbenih stranaka utemeljene upravo na značajno boljem vrednovanju njihovih etičkih svojstava, čak i više nego na njihovoj uvjerljivosti da će uspješno riješiti gospodarske i socijalne probleme.

7) Jedan od dodatnih razloga smanjenja izborne podrške HDZ-a na posljednjim izborima vjerojatno je i promjena izborne situacije u smislu nove izborne ponude ili na nov način artikulirane političke alternative. Po svemu sudeći, sklapanje izbornih koalicija između najjačih oporbenih stranaka (HSLŠ-a i SDP-a) imalo je, osim matematičkog, i određen psihološki i politički učinak, u smislu nagrađivanja iskazane pripravnosti za udruživanjem i suradnjom te svojevrsnog sinergističkog učinka koji je donekle kompenzirao njihove, za dio javnosti moguće, pojedinačne nedostatke.

8) Budući da se približno trećina potencijalnih glasača HDZ-a opredjeljivala za tu stranku pretežno zbog podrške dr. Tuđmanu, realno je pretpostaviti da je nakon njegova odlaska dio tih birača odustao od glasovanja za HDZ, bilo da je riječ o apstiniranju na izborima, bilo pak o opredjeljenju za neku drugu izbornu mogućnost. Iako se, dakle, smrću predsjednika Tuđmana mogao ponešto smanjiti postotak glasača HDZ-a u onim izbornim jedinicama u kojima je prijašnji predsjednik imao najveću podršku, rezultati istraživanja nedvosmisleno pokazuju da je "sudbina" stranke bila određena već zantno prije toga događaja te da on stoga nije odlučujuće utjecao na ukupne izborne rezultate.

9) Iako o tome nemamo izravnih istraživačkih podataka, raspoložive informacije ipak dopuštaju zaključiti da ni odabir nositelja HDZ-ovih lista, kao vjerojatno ni ostalih izbornih stranaka, nije odlučujuće utjecao na cjelovit ishod izbora, iako se, na razini izbornih jedinica, imenovanjem nositelja lista mogao za koji postotak promijeniti dotadašnji "rating" pojedinih stranaka.

¹ Budući da je, u obuhvaćenom razdoblju, svako propitivanje odnosa javnosti spram aktualnog društvenog stanja pretežno sadržavalo eksplicitnu ili implicitnu ocjenu tada vladajuće stranke i njezinih najistaknutijih aktera, razumljivo je da raspoloživa istraživačka građa sadrži znatno više informacija o HDZ-u nego o ostalim političkim strankama. Uz to valja spomenuti da je neka od obuhvaćenih istraživanja, kao i analizu izbornog neuspjeha na kojoj se djelomice temelji i ovaj članak, naručila i financirala Hrvatska demokratska zajednica (odnosno Zaklada Hrvatskog državnog zavjeta). Rezultate tih istraživanja objavljujemo uz pristanak aktualnog rukovodstva HDZ-a.

² Pod agregatima u ovom slučaju podrazumijevamo skupine ispitanika koji su, u svezi s nekim anketnim pitanjem, očitovali iste stavove, mišljenje ili preferencije.

³ Određene razlike u demografskoj strukturi realiziranih uzoraka, nastale zbog autoselekcije potencijalnih ispitanika u slučaju odbijanja anketne suradnje, uklonjene su odgovorajućim postupcima ponderiranja rezultata, redovito primjenjivanima radi korigiranja reprezentativnosti uzorka.

⁴ U prikazu rezultata o podršci pojedinim strankama ograničit ćemo se samo na četiri stranke za koje su istraživanjima javnoga mnijenja, provedenima u razdoblju koje je prethodilo izborima 2000. godine, na republičkoj razini bilježene najveće proporcije potencijalnih glasača (HDZ, HSS, HSLS I SDP).

⁵ Iako je prvo istraživanje, obuhvaćeno analizom, provedeno još u studenome 1991. godine, podaci o dinamici glasačke podrške pojedinim strankama odnose se na razdoblje od srpnja 1992. do studenoga 1999. godine. Razlog su bitne razlike u formulaciji i tehnici postavljanja pitanja o namjerama glasovanja na izborima (do srpnja 1992. to je pitanje postavljano usmeno, a nakon toga je omogućavano tajno izjašnjavanje nalik "pravom" glasovanju na izborima).

⁶ U istraživanju 1999. godine ove stranke više nisu promatrane samostalno, nego kao članice već sklopljenih koalicija, pa su stoga posljednji raspoloživi podaci o njihovom samostalnom "ratingu" zabilježeni u listopadu 1998.

⁷ Valja napomenuti da su predočeni podaci o namjerama glasovanja na izborima iskazani u odnosu prema ukupno obuhvaćenim uzorcima istraživanja u kojima su redovito bilježene i znatne proporcije neizjašnjenih ispitanika, pa su stoga numerički pokazatelji glasačke podrške, dobiveni istraživanjima, najčešće nešto niži od realnih. To se osobito odnosi na SDP i HSS kojima je, zbog određenih rezervi u javnom izražavanju glasačke naklonosti (SDP), odnosno tehničkih teškoća u odgovarajućem obuhvatu ruralnog stanovništva (HSS), u tadašnjim istraživanjima javnoga mnijenja moguća izborna pozicija bila u pravilu ponešto podcijenjena. Budući da su sustavno bilježena svim istraživanjima, takva odstupanja ipak ne osporavaju ovdje predočene trendove glasačke podrške tim strankama.

⁸ Ista napomena kao u bilješki 6.

⁹ Izrazitija je iznimka zabilježena samo istraživanjem u kolovozu 1995., kad se, zbog naglog porasta glasačke podrške HDZ-u, popularnost svih tada vodećih oporbenih stranaka značajno smanjila.

¹⁰ Da podsjetimo, do 1997. godine HDZ je, na državnoj razini, na svim provedenim izborima ostvarivao između 40,4 (1990. godine) i 45,2 posto (1995. godine) glasova. (Godine 1992. dobio je 43,1 posto, 1993. godine 44,0, a 1997. godine 41,3 posto glasova.) Na izborima za Zastupnički dom Sabora 2000. godine ostvario je, na razini cijele Republike, 24,1 posto glasova.

¹¹ Paradigmatskim primjerom mogućeg utjecaja relevantnog situacijskog konteksta na oblikovanje javnoga mnijenja, bezrezervno se mogu smatrati rezultati istraživanja provedenog u povodu akcije *Oluja*. (Istraživanje je provedeno u razdoblju od 21. kolovoza do 5. rujna 1995. godine, u vrijeme njezine intenzivne medijske ekspanzije, polaska "vlaka slobode" na relaciji Zagreb-Split te brojnih svečanosti i govora održanih u povodu te akcije.) U sklopu spomenutog istraživanja zabilježen je viši "rating" (58 posto) tada vladajuće stranke nego bilo kojim drugim istraživanjem prije ili poslije toga događaja te mnogo povoljnije vrednovanje vlasti, vodećih političkih aktera i aktualnoga društvenog trenutka u cjelini. Iako znatno oslabljen, učinak toga događaja na glasače mogao se još prepoznati i u rezultatima izbora za Zastupnički dom Sabora u listopadu iste godine.

¹² Riječ je o rezultatima nekih naših istraživanja u kojima smo, u tada još hipotetičnoj izbornoj situaciji, provjeravali učinak izbornog udruživanja na moguće izborne rezultate, u odnosu prema onima koji bi se dobili jednostavnim zbrajanjem mogućih glasova za pojedinačne stranke. Zaključak se također temelji i na nekim podacima o percipiranim osobinama vodećih političkih stranaka.

¹³ Zaključak o izrazitijem daljnjem osipanju potencijanih glasača HDZ-a u pojedinim izbornim jedinicama temelji se na usporedbi rezultata istraživanja u studenome 1999. i stvarnih rezultata izbora u siječnju 2000. godine. Takva je usporedba pokazala da je pad "ratinga" bio najveći u drugoj, četvrtoj, petoj i šestoj izbornoj jedinici (osobito ako se uzmu u obzir samo podaci za izjašnjene ispitanike) gdje je ujedno i najviše ispitanika izražavalo pozitivne stavove prema predsjedniku Tuđmanu.

¹⁴ Vrlo je vjerojatno da je kredibilitet HDZ-a ponovno porastao i tijekom 1997. godine (nakon završetka mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja), no za to razdoblje ne raspoložemo odgovarajućim istraživačkim informacijama.

¹⁵ U tablici su ispušteni odgovori "ne mogu ocijeniti".

¹⁶ Budući da nije riječ o postocima nego o prosječnim ocjenama na ljestvici od 1 do 5, na uzorcima koji su obuhvaćeni ovim istraživanjima (u veljači 1 550, a u listopadu čak 3 474 ispitanika) već su i numeričke razlike veće od 0,1 posto statistički značajne.

¹⁷ Vrlo je vjerojatno da su, u to vrijeme, ocjene o nesložnosti unutar stranke bile izravno povezane s ostavkama nekih njezinih istaknutijih članova te ostalim događanjima u svezi s tada aktualnom "afetrom SIS".

¹⁸ Ovaj zaključak provedene agregatne deskripcije sasvim je u skladu s rezultatima diskriminativne analize kojom se pokazalo da je, u razdobljima istraživanja koja su obuhvaćena i ovom analizom, mišljenje javnosti o hrvatskoj vlasti bilo vrlo dobrim prediktorom glasačkih preferencija na razini odlučivanja između HDZ-a i neke od oporbenih stranaka (Milas, 1998.).

¹⁹ Riječ je o spontano oblikovanim odgovorima na otvorena pitanja o glavnim zaslugama i zamjerkama vlasti i predsjedniku Tuđmanu. Potpuniji registar glavnih percipiranih problema i postignuća Hrvatske predočen je u daljnjem tekstu.

²⁰ Zbog neredovitosti i nedovoljne terminske reprezentativnosti istraživanja, ni popis istraživanjem valoriziranih poteza i odluka ne može biti reprezentativan za ukupna događanja koja su u pojedinim razdobljima mogla imati značenje važnih društvenih tema.

²¹ Stavovi o tim pitanjima zabilježeni su u prosincu 1996., veljači i listopadu 1998. te studenome 1999. O odnosu javnosti spram privatizacije društvenog vlasništva mnogo je više riječi u zasebnim člancima, također objavljenima u ovom broju Društvenih istraživanja (Čengić, 2000.; Peračković, 2000.).

²² Na sličnu hijerarhiju percipiranih problema ukazuju i rezultati faktorske analize podataka prikupljenih do 1996. godine (Milas, 1997.).

²³ Riječ je o podacima o hijerarhiji i intenzitetu percipiranih problema utvrđenih na temelju liste s ukupno tridesetak trenutačno aktualnih društvenih pitanja u rasponu od političkih i gospodarskih, preko socijalnih i ekoloških problema, do različitih teškoća na regionalnoj i lokalnoj razini. U nekim istraživanjima (listopad 1998., studeni 1999.) percepcija probleme ispitana je s pomoću otvorenog pitanja, pa ti podaci nisu izravno numerički usporedivi, iako ukazuju na istu vrstu i hijerarhiju vodećih problema.

²⁴ Izražavanje optimizma u osobito kriznim društvenim situacijama (kao što je npr. rat) posebna je sociopsihološka tema koju u sklopu ove analize nije nužno razrađivati.

²⁵ Iako neki rezultati istraživanja (opažaj glavnih društvenih problema, zadovoljstvo djelovanjem vlasti na različitim područjima) govore u prilog ovoj tezi, u okvirima raspoložive istraživačke građe za njezinu potvrdu ipak nemamo čvršćih argumenata.

LITERATURA

Campbell, A., Converse, P. E., Miller, W. E., Stokes, D., E. (1960), *The American Voter*, Chicago: The University of Chicago Press.

Čengić, A. (2000), Vladajuća elita i proces deligitimacije privatizacijskog projekta. ima li pouka za budućnost?, *Društvena istraživanja*, god. 9, br. 4-5 (48-49): 497-525.

Grdešić, I., Kasapović, M., Šiber, I., Zakošek, N. (1991), *Hrvatska u izborima '90*, Zagreb: Naprijed.

Karajić, N. (1997), Javnost u glasačkoj kutiji: struktura hrvatskog stranačkog prostora i mišljenje o demokraciji, *Društvena istraživanja*, god. 6, br. 6 (32): 711-728.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 9 (2000),
BR. 4-5 (48-49),
STR. 433-471

LAMZA POSAVEC, V.:
ŠTO JE PRETHODILO...

Kasapović, M., Šiber, I., Zakošek N. (1998), *Birači i demokracija: utjecaj ideoloških rascjepa na politički život*, Zagreb: Alinea

Kinder, D., R. (1998), Opinion and Action in the Realm of Politics, u: Gilbert, D., Fiske, S., Lindzey, G. (ur.), *The Handbook of Social Psychology*, Fourth Edition, Volume One, Boston: The McGraw-Hill Companies, Inc.

Lamza Posavec, V. (1995), *Javno mnijenje: teorije i istraživanje*, Zagreb: Alinea

Milas, G. (1992), Mišljenje javnosti o hrvatskim političarima i političkim strankama kao pokazatelj dimenzioniranosti i prirode hrvatskog političkog prostora, *Društvena istraživanja*, god 1, br. 2: 245-264.

Milas, G. (1997), Temeljne dimenzije opažaja lokalne društvene problematike u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja*, god. 6, br. 6 (32): 695-710.

Milas, G. (1998), Mišljenje o djelovanju vlasti kao pokazatelj stranačke naklonosti i namjere glasovanja, *Društvena istraživanja*, god 7, br. 4-5 (36-37): 683-698.

Milas, G. (2000), Razlozi nedosljednosti: tko i zašto mijenja glasačku odluku?, *Društvena istraživanja*, god. 9, br. 4-5: 473-495.

Milas, G., Rihtar, S. (1997), Ideološke odrednice stranačke naklonosti i namjere glasovanja, *Društvena istraživanja*, god. 6, br. 6(32): 663-676.

Milas, G., Rimac, I. (1994), Model hrvatskog političkog prostora, dimenzioniran stavovima birača, *Revija za sociologiju* (25), 1-2: 9-22.

Peračković, K. (2000), Razlike u stavovima o krajnjim učincima privatizacije u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja*, god. 9, br. 4-5: 527-543.

Price, V. (1992), *Public Opinion*, Newbury Park: Sage Publications.

Rihtar, S. (1992), Izbori u Hrvatskoj 1992: razlozi opredjeljivanja birača, *Društvena istraživanja*, god. 1, br. 2: 275-284.

Rimac, I. (1992), Socijalni status i politička odluka, *Društvena istraživanja*, god. 1., br. 2.: 265-274.

Rimac, I., Rihtar, S., Oliveira-Roca, M. (1992), Multivarijantna klasifikacija općina Hrvatske kao moguća metoda regionalizacije Republike, *Društvena istraživanja*, god. 1, br. 1.: 87-99.

Šiber, I. (1993), Structuring the Croatian Party Scene, *Politička misao* (30), 2: 111-129.

Šiber, I. (1998), *Osnove političke psihologije*, Zagreb: Politička kultura.

Šiber, I., Welzel, C. (1997), Electoral Behavior in Croatia, u: Šiber, I. (ur.), *The 1990 and 1992 Sabor Elections in Croatia: Analyses, Documents and Data*, Berlin: Edition Sigma, Wissenschaftszentrum Berlin.

Troldahl, C. V., Carter, R. E. (1964), Random Selection of Respondents within Households in Phone Surveys, *Journal of Marketing Research*: 71-76.

Vrcan, S., Lalić, D., Pokrovac, Z., Bulat, N., Štrelov, D. (1995), *Pohod na glasače: izbori u Hrvatskoj 1990 -1993*, Split: Puls.

Vrcan, S., Buklijaš, B., Lalić, D., Kunac, S., Bulat, N., Štrelov, D. (1999), *Pakiranje vlasti: izbori u Hrvatskoj 1995. i 1997*, Zagreb: Alinea.

Zakošek, N. (1994), Struktura i dinamika hrvatskog stranačkog sustava, *Revija za sociologiju* (25), 1-2: 23-39.

DODATAK

IZVORI ANALITIČKIH PODATAKA (istraživačka izvješća):

- Lamza, V., Milas, G., Rimac, I., Rihtar, S., Tojčić, A. (1991), *Ratni sukobi u Hrvatskoj, istraživanje javnog mnijenja*, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Lamza, V., Milas, G., Rimac, I., Rihtar, S., Tojčić, A. (1991), *Položaj izbjeglica i prognanika*, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I. (1992), *Javno mnijenje Hrvatske/svibanj 1992, Stavovi o mirovnoj akciji UN, stavovi o hrvatskoj vlasti, strankama i političkim djelatnicima, stavovi o budućnosti*, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I. (1992), *Javno mnijenje Hrvatske, Izbori 1992*, Izvještaj br. 1, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I. (1992), *Javno mnijenje Hrvatske, Izbori 1992*, Izvještaj br. 2, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I. (1992), *Javno mnijenje Hrvatske, Izbori 1992*, Izvještaj br. 3, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I. (1993), *Javno mnijenje Hrvatske: Županijski i lokalni izbori*, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I. (1993), *Javno mnijenje Hrvatske/soibanj 1993*, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I. (1995), *Javno mnijenje Hrvatske/prosinac 1994: Stavovi o hrvatskoj vlasti, strankama i političkim djelatnicima*, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I. (1995), *Javno mnijenje Hrvatske/kolovoz-rujan 1995: Odnos javnosti spram vojne akcije "Oluja"*, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I. (1996), *Javno mnijenje Hrvatske/listopad 1996: Stavovi o hrvatskoj vlasti, strankama i političkim djelatnicima*, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I. (1997), *Javno mnijenje Hrvatske/lipanj 1997: Izbori za predsjednika Republike Hrvatske*, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I. (1998), *Javno mnijenje Hrvatske/veljača 1998: Odnos javnosti prema hrvatskoj vlasti, strankama i političkim djelatnicima*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I., Ferić, I. (1998), *Javno mnijenje Hrvatske/listopad 1998*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I., Ferić, I. (1999), *Javno mnijenje Hrvatske/studenj 1999: Izbori za Zastupnički dom Sabora*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 9 (2000),
BR. 4-5 (48-49),
STR. 433-471

LAMZA POSAVEC, V.:
ŠTO JE PRETHODILO...

What Preceded HDZ's Failure at the 2000 Elections: Results of Public Opinion Polls from 1991 to 1999

Vesna LAMZA POSAVEC
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

In this work the author presents the main determinants of the public's relationship towards the Croatian Democratic Union in the period from 1991 to 1999 registered in a longitudinal research of the Institute of Social Sciences Ivo Pilar in Zagreb. Based on its findings, some of the possible reasons why the party had lost the support of the voting majority at the 2000 elections for the House of Counties have been indicated. The results of the analysis conducted suggest that the main reasons are a significantly weakened voting position of the HDZ, with regard to the previous elections: 1) the decrease of fundamental support to the party, as a consequence of the moral credibility and unfulfilled expectations of the public concerning the country's economic prosperity and growth of living standard; 2) the lack of a "big" social event which would, except for its thure importance for Croatia and its population, be also of great national and symbolic significance. Additional reasons are also possible (which probably had a minor influence on the election results), such as a certain dwindling of the electorate after the death of Tuđman, as well as a new way of articulating political alternative, as a result of election coalitioning of the most important oppositional parties at the time.

Wie kam es zur Wahlniederlage der HDZ bei den Parlamentswahlen 2000: Ergebnisse einer Meinungsumfrage aus der Zeit von 1991 bis 1999

Vesna LAMZA POSAVEC
Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Die vorliegende Arbeit zeigt die grundlegenden Tendenzen in der Einstellung der Öffentlichkeit zur Kroatischen Demokratischen Gemeinschaft (HDZ), der Regierungspartei von 1990 bis 2000. Die ermittelten Angaben sind das Ergebnis einer Langzeituntersuchung, die sich über den Zeitraum von 1991 bis 1999 erstreckte und einige mögliche Gründe erkennen lässt, warum die HDZ bei den Wahlen für das Abgeordnetenhaus des kroatischen Parlaments im Januar 2000 ohne die Unterstützung ihrer Wähler blieb. Die Umfrageergebnisse suggerieren folgende Gründe: (1)

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 9 (2000),
BR. 4-5 (48-49),
STR. 433-471

LAMZA POSAVEC, V.:
ŠTO JE PRETHODILO...

Absinken der moralischen Glaubwürdigkeit der HDZ sowie unerfüllt gebliebene Erwartungen der Öffentlichkeit, die mit dem wirtschaftlichen Aufschwung des Landes und dem Anstieg des Lebensstandards rechnete; (2) Ausbleiben eines "großen" gesellschaftlichen Ereignisses, das außer einer wirklichen Bedeutung für das Land und seine Bewohner zudem auch eine große national-symbolische Aussagekraft hätte. Weitere mögliche Gründe (die vermutlich nur in geringerem Maße die Wahlergebnisse beeinflussten) sind im Zerfall des Wahlkorpus nach dem Tod von Präsident Tuđman zu suchen sowie in der neuen Artikulationsweise der politischen Alternative, d.h. in der Wahlkoalition der damals bedeutendsten Oppositionsparteien.